

EGYETEMES REGÉNYTÁR

Két halott regénye

Irta
Kabos Ede

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2015
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-91-7 (online)
MEK-13952

1.

Kínzással kutatom magamon, hogy élek-e még?

Megmártom szívemben újra meg újra a fegyvert, amelyik megölt, földézem lelkemben a katasztrófát, amelyik eltemetett s olyankor érzem, hogy még mindig vérbe borul az agyvelőm s ma se tehetnék másként, megölném Sztropkay Bálintot, aki bor mellett, pogány módon fölládozta az én boldogságomat, az én becsületemet.

A boldogságomat? Igaz. A boldogság: képzelődés. Amíg boldognak képzelem magamat, boldog is vagyok. Aki pedig ebből a képzelődésből kiszakít, boldogtalanná is tett. Elszakította azt a sejtelemnyi hálót, amelyben csillogva fészkel a boldogság aranypókja. A háló elszakadt, az aranypók megijedt: sosem szövi másodszor is ugyanott a hálóját. Sztropkay Bálint megölte a boldogságomat.

De a becsületemet? Óh be sokszor elgondoltam életem nagy katasztrófája óta, hogy megölheti-e más az én becsületemet! Eldobhatom, eljátszhatom, vagy el is ronthatom, de más ember nem férhet hozzá. Így képzeltem mindig és sosem volt igazam. Mert én a férfi becsületére gondoltam s a férfi meghalt, amikor férjjé lett. Férj ő, nem férfi. S ha férfiúi becsületét őrzi, majdnem olyan nevetséges, mintha az asszony az ő leánybecsületére vigyázna. Ami nincs, azt őrzi, s ami van, annak nem ő az őrizője. Mert a férfi az oltár előtt hallgatag átadja férfiúi becsületét az asszonynak, akitől cserébe megkapja a férji becsületet. S azontúl az asszony vigyáz az ő becsületére, ő pedig semmire sem vigyáz. Mert a férj becsülete: semmi. Semmi, mert őrizetlen. Ki őrizné? A férj? De a férj megkötött kezű szerető, akinek bilincseit csak négy szemközt oldja meg az asszony. Akkor őrizhetné a becsületét, mikor ki van zárva a támadás. Az asszony pedig szintén nem őrizheti, mert az asszonyt meglophatja a hír is, ez a dicsekedő tolvaj, akinek büszkesége, hogy lop és eldicsekszik vele akkor is, ha nem lopott. S ha csak dicsekednék! De bolonddá is teszi a világot, mert nem áll meg a szája, folyton jelentkezik és sohasem hagyja magát megfogni s bohóc-sapkásan követeli, hogy komolyan vegyék. Ah, a hír a legnagyobb hazug, akinek mindent el kell hinni. S ő, az őstolvaj, vigyáz egyedül a férj becsületére.

Nyilvánvaló, azért átkozom a hírt, mert menteketni szeretném magamat. Hiszen ha megölhettem volna a hírt, nem öltem volna meg Sztropkay Bálintot...

2.

S én megöltem Sztropkay Bálintot. Nyáron volt, mikor a feleségemet Balaton-Füreden hagytam és magam jöttem vissza a fővárosba, ahol valami ankéten kellett jelen lennem. Este aztán jóbarátok rávettek, hogy menjek velük a Margitszigetre. Gondolom, a regattisták rendezték ott a nyári mulatságukat. Az alsószigeti kikötőnél szálltunk ki és gyalog sétáltunk föl a nagyvendéglőbe, ahonnan messzire hangzott el a katonazene. Hervadt rózsák illata áradt el a levegőben, a vadgesztenyefák lehajtották a lombjaikat alázatosan s mintha nekik is tisztjükk volna, hogy legjobb tehetségük szerint gondoskodjanak a sziget vendégeinek kényelméről, széles levelekkel legyezték a friss levegőt arcunkba. Balról pedig halkán mormolt a Duna: talán titkokat a szigeti éjszakának.

Én nem tudom, micsoda szentimentális hangulat fogott meg, de az egész úton csak a feleségemre kellett gondolnom. Azt hiszem, lélekben bocsánatot kértem tőle, hogy el hagytam magam csábítani a mulatságba. Mert bolondos érzékenységgel éltem én fiatal házasságomban s úgy éreztem, mintha Budapest és Balaton-Füred csak szomszédos két ház volna valami keskeny utca két oldalán s a muskátlis ablakból kihajolva, most is egymásra mosolyognánk szerelmesen: én és a feleségem. A szigeti fák alatt járva, igazán mosolyogtam s barátaim talán kinevettek volna, ha látják, milyen szerelmes vallomásokban mozognak az ajkaim. Mert fecsegttem némán és csókolóztam a csalóka homályban. Mintha abból a szomszédos ablakból, muskátlik közé rejtőzve, kacéran és szégyenlősen integetne felém az asszony.

Katonatisztek kardja csörgött a fasorban. Már kimenekültek a mulatságból s hangos beszédjükkel, fegyvereik csörgésével fölverték a fasor csöndjét.

Valamelyik barátom hátraszólt:

- Előre csigák! Mi csak mászkálunk s odabenn már talán a négyesen is túl vannak.

Hárman-négyen előresiettek társaságunkból, de maradtunk néhányan, akiknek nem volt olyan sietős a mulatság. A tánc nem is ingerelt. S mikor a nagyvendéglő tájékáról száz világító szemmel integetett felénk a szélgyertyatartókban égő lángsor, még a fürdőháznál elhatároztuk, hogy inkább a vendéglő előtt telepedünk le egy kis trécselésre, iszogatásra. Nekünk ez volt a jobbik mulatság.

S letelepedtünk egy asztal körül.

Nem voltunk egyedül. A szigeten is csak cégér a táncmulatság s mindig legkevesebben vannak, akik a tánc okáért rándulnak ki a dunai paradicsomba. Hiszen táncoltak is, kétségtelenül vannak még gyermekek a világon, de a vendéglői asztalok körül mégis csak többségben voltunk, akiket a táncmulatságból csak a mulatság érdekelt, nem a tánc. Még leányok is sokan voltak a kerti helyiségben, amiből világos, hogy elég hangos volt a világ idekűnn is. De én éppen csak hogy annyit láttam meg a hangos társaságból, amennyit meg nem látni lehetetlen volt. Az a muskátlis ablak valahogy utánam szállott a vendéglőbe is. Csodálatos, édes mulatságom volt, hogy a gyertyalángokon túl szerelmes vágyakozással kerestem szakadatlanul azokat a szégyenkező, mégis kacér szemeket. A feleségem szemeit. S eljátszottunk, elbolondoztunk, valahogy el is kacagtam magamat.

- Min mulatsz olyan jól? - szóltak rám a barátaim.

Azt mondtam, hogy az ankétról jutott valami eszembe. Csak nem mondhattam meg nekik, hogy a feleségemmel kacérkodom! Pedig vele játszottam, aki távol volt s egészen megfeledeztem róluk, akik mellettem és körülöttem mulattak. Óh, jól emlékszem. Hiába dolgozott a sziget katonamuzsikával, hiába csengett leánykacagástól: az a kis homályos, muskátlis ablak

legyőzte. Eloltotta az én szemeimnek a gyertyalángokat, elnémította a mulatókat, mintha valami bűvös tartóba fojtotta volna a zavaros hangokat, - a mesében dugja így zsákjába a szelek nagyanyja a dulakodó unokáit, - s mélységes csöndben szállt elém a muskátli ablak. Még a muskátli illatát is éreztem.

S egyszerre olyan érzésem támadt, mintha egy darab égbolt szakadt volna a fejemre. A feleségem nevét hallottam s utána kacagást, durva, kegyetlen kacagást, ami úgy hatott rám abban a pillanatban, mintha egy falka vadember rohanna meg valakit és leszaggatná róla a ruhákat. S az a név, melyet e durva röhej pőrére vetkőztetett: a feleségem neve volt.

Visszafojtottam a lélegzetemet. Társaságom semmit se vett észre s hangosan fecsegett tovább. Én pedig lesből, gyanakodva néztem körül.

A szomszéd asztalnál tisztek mulattak. Úgy láttam, hogy egy szálas, barnafejű főhadnagy viszi köztük a szót. Látásból ismertem. Sztropkay Bálint volt. Két korty ital közt, ami arra elég, hogy valaki a bajuszát megpödörje, ez az ember kimondta a feleségem nevét, egyetlen megjegyzéssel, mint gyermek gombostűvel a bogarat, keresztülszúrta s aztán egy kézmozdulattal el is temette. Meg volt ölte a feleségem, meg voltam ölte én.

Az én kezem megrángott, megmozgatta az indulat, mely engem elborított. S a következő pillanatban a boros pohár kezemből Sztropkay Bálint fejéhez repült. De csak a sapkáját tépte le.

A tisztek kirántották a kardjukat, az én barátaim ijedten fogtak körül.

- Mi bajod?

- Nincs bajom. Csak a főhadnagy urtól akarom megkérdezni, hogy vajjon a király kardját tudja-e olyan jól forgatni, mint annak a poltronnak a nyelvét, akivel most szemben állok?

Sztropkay elsápadt.

- Arday! - kiáltott rám.

- Igen! Arday Lőrinc, főhadnagy úr! Köszönöm, hogy megismert és hiszem, hogy jobban is meg fog ismerni!

3.

Másnap reggel a megyeri határban agyonlöttem Sztropkayt.

Bezárkóztam lakásomba s arra gondoltam, hogy a feleségem csak harmadnap fogja olvasni a hírt, ha ugyan győzi addig türelemmel, mert úgy hagytam Füreden, hogy az ankét után nyomban visszautazom. Ebből az utazásból pedig semmi sem lesz. Nincs kedvem, hogy szembe nézzek a feleségemmel. Mert csodálatos módon Sztropkay halálával egészen megváltoztam. Úgy képzeltem, hogy már nincs feleségem s az a nő, akivel talán még egy utolsó leszámolásra találkoznom kell, nem mondhat nekem semmit, amire kíváncsi volnék. A tegnapi szerelmen egyszerűen csodálkoztam. Én szerettem volna azt a nőt? Ha visszaemlékszem, eszembe se jutott, hogy családi boldogságom összeomlott. Mintha nem is lettem volna házas s az a katasztrófa is hónapok óta lebegett volna fölöttem, ami most leszakadt. Az idegeim szinte megnyugodtak.

Ha őszintén nézek vissza, a párbajig nem is fájt a szívem, sőt kergettem magamtól minden gondolatot, mely az asszonyt akarta lelkem elé hozni. Csak valami szertelen hiúság gyötört s azt a kacagást nem tudtam kivenni a fejemből, ahogy a hadnagyocskákból kitört a léha öröm, mikor Sztropkay bor mellett azt mesélte, hogy nem is udvarolhatott a feleségemnek, mert csak átutazóban volt Füreden. Úgy akadt a karjai közé véletlenül, bemutatkozás nélkül. Az istenek szeretkezhetek így, ha keresztülsétáltak az erdőn s szemközt kaptak egy leányt, aki behúnyt szemekkel engedte át magát az ismeretlen istenségnek. A hadnagyokat elragadta ez a hasonlat s ahogy kacagtak, azt én nem tudtam elfelejteni. Ezzel a kacagással bősztíttem magamat reggelig s a hiúságom szakadatlanul súgta a fülembbe, hogy az egész világ kacag. Pedig talán már a hadnagyok se kacagtak.

De én hallgattam a hiúságomra. S mintha egyéb nem is bántott volna, csak a hiúság. Mert nem gondoltam én egyébre, a világ fájt nekem, amelynek szemében a megcsalt férj olyan nevetséges. S úgy kell lenni, hogy az ember a leggyalázatosabb teremtes: a katasztrófát, mely a szívét éri, el tudja viselni, de ami belőle a hiúságát pusztítja, soha ki nem heveri. Annyi fájdalmas esztendő után ma világosan látom: - a fájdalomhoz nemesedni kell, a közönséges lelkeknek nincs más fájdalma, csak a hiúság. Sokáig tartott, míg én a fájdalmat is megéreztem. Azokban az első napokban beteg voltam, - fájt bennem az a pávahiúság, melynek bepiszkolták a tarka tollait. S úgy képzeltem, hogy nincs nekem sürgősebb dolgom, mint torkára fojtani Sztropkaynak az önvallomást s a hadnagyoknak a kacagást. Ha megnémulnak: a világ semmit sem tudhat gyalázatomról. S akkor talán nincs is gyalázat.

Úgy öltöm meg másnap reggel Sztropkayt. A hadnagyok, akik segédkeztek neki, szótlanul emelték fel őt, aki örökre megnémult. S én szerettem volna kacagni örömömben...

4.

Második napja ültem szobámban, mint pók a hálójában s lestem a prédámra. Bizonyosan tudtam már, hogy a feleségem útban van, minden pillanatban rám nyithatja az ajtót. Hihetetlen nyugodtságot éreztem, hiszen Sztropkay már nem élt. Minden egyéb pedig mellékes.

Dél volt, amikor hallottam, hogy valaki benyitott az előszobába.

- Most jön Vera! - sugta valami bennem. S még mosolyogni is próbáltam. De a selyem suhogása, mely a mélységes csöndből szinte zúgva hallatszott be hozzám, már lassankint föl-izgatott. Kezdtém érezni, hogy mégis nehezebb órának megyek elébe, mint ahogy képzeltem.

De nem jött egyedül. Az édesanyja kísérte s az első percek csak izgatottak voltak, de nem izgalmasak.

- Csakhogy magának nincs baja! - mondta Vera.

Az anyja szeliden megpirongatott:

- Nem kellett volna annyit innia. De maguknak nem is mulatság, ha egy kis szóváltás nincs a végén. S most valami ostobaság miatt megölte azt a szegény Sztropkayt.

Elfordultam, hogy meg ne lássa rajtam azt a gúnyos mosolyt, melyet nem tudtam magamba fojtani. Nem akartam a Vera anyjával mostan szóba állani s lehet, hogy véletlenül, ámbár én akkor egészen természetesnek találtam, Vera gondoskodott is róla, hogy elég hamar maradjunk magunkra. Szentkuthyné, az anyósom, kikocsikázott a városba, mert sok mindenféléről kell gondoskodni, ha már az embernek ilyen váratlanul meg kellett szakítania a nyaralását.

S akkor Vera egyenesen megrohant a kérdésével.

- Miért verekedett, Lőrinc?

Valami ösztökélt, hogy tréfával kerülgessem a dolgot. Mintha azt reméltem volna, hogy Vera talán elárulja magát. S mosolyt erőltettem magamra, mialatt kikaptam egyet a konvencionális párbajokok közül.

- Hencegett Sztropkay. Három faluba akart fogadni, hogy az ölében hozza ki a legszebb leányt a táncmulatságból. Azt mondtam, hogy három faluba don Cézár de Bazán is fogadna, hanem fogadjunk - öt forintba. Kifakadt, hogy tán hazugnak gondolom s nem hiszek neki. Azt feleltem, hogy neki hiszek, de a három faluban tamáskodom. Aztán provokált.

Vera hidegen hallgatott.

- Azt hiszem a maga meséje is a Sztropkay valamelyik falujából való. Mért nem akarja megmondani az igazat?

Fölegyenesedtem.

- Mert ha megmondom az igazat, akkor az utolsó szó is volt közöttünk.

- Miattam verekedett?

- Ön miatt, asszonyom!

- Sztropkay mert rólam valamit mondani?

- Mert! Nagyon sokat mert. Azt mondta hogy a szeretője volt.

- S maga elhitte?

- Nem nekem mondotta, nem is tudta, hogy hallom. A tisztársainak mesélte.

- Részeg volt.

- Lehet, de másnap reggel nem volt részeg s akkor meghalt -

- Egy hazugságért.

Nevetnem kellett, ahogy ez az asszony belevágott a szavamba. Úgy állott előttem, s olyan nyugodtan akart beszélni, mintha meg volna róla győződve, hogy minden szavát elhiszem, el kell hinnem.

- Asszonyom, - szóltam még mindig mosolyogva, - tisztelni kell a vértanukat, akik talán egy hazugságért haltak meg, de igazságnak hitték. És Sztropkay meghalt.

Vera megállt előttem és tekintete hidegen fúródott szemembe.

- Maga azt hiszi Lőrinc, hogy szívességet tett nekem, mikor azt a gyáva legényt agyonlőtte. Köszönöm, barátom, s hasonló szívességektől óvja meg önt az Isten, aki valamivel tovább lát, mint ön, amikor megbolondul. Tudja meg, hogy nekem csöppet sem imponál az a lovagias himpellér, aki a hazugságáért is meghal, ha már kimondta. Az ön golyója neki csöppet sem lehetett kellemetlen, akkor meg éppen nem, ha megölte. Én csak asszony vagyok, de mégis bele tudom magam élni a gondolatba, hogy egyszer meg kell halni. Ha meg himlőt kapnék, hát kívánnám is a halált, ami kurtább kellemetlenség, mint a ragya. Ha maga szívességet tett valakinek, Sztropkaynak tette, aki csak egy másodpercig nézett farkasszemet a maga pisztolyával, pedig holtáig szenvedhette volna az én két szememet. S a hazugságért meg lehet halni, mert az nem tart sokáig, de annyi esztendőn keresztül nem szenvedett volna egy hazugságért. Valamelyik órában utólértem volna, amikor töredelmesen megvallja gyávaságát. S az nem lett volna ugyan elég magának, mert maga most már senkinek se hinne, de elég lett volna nekem. Higyje el, kedves barátom, hogy akinek hazugság van a lelkén, könnyebben néz a pisztoly csövébe, mint az én szemembe. Mert a pisztoly vagy megöli, vagy fölmenti s egyik se fáj neki, de az én szemem kiveszi belőle az igazságot. S az fáj.

A Vera hosszú tirádja alatt csöndesen nevetgéltem s azon járt az eszem, hogy az asszonyokon nem lehet kifogni. Ha úgy akarják, önfeláldozásnak veszik azt is, ha valami legényke leborotváltatja kedvükért a pelyhedző bajuszát; ha meg arra van inkább szükségük, ki tudják gúnyolni azt is, aki meghal miattuk.

Annyit feleltem:

- Ha Sztropkay meghalt egy szó miatt, nekem se lehet az a szó annyi, mint egy szalmaszál, amelyiken egyszerűen átlépek. És mit is mondhatna maga egyebet, mint hogy Sztropkay hazudott?

Vera hosszan nézett rám, aztán csodálatos közönyösség ült az arcára. Mintha már nem is érdekelné közelebbről ez az egész dolog. Csak úgy a harmadik ember akadémikus érdeklődésével szólt hozzám.

- Hja kedves barátom, magának egyéb fáj, mint amiért Sztropkayt megölte. Látta, nem tagadom, nekem sokan udvaroltak és olykor elég hevesen. S egyszer azt mondtam a leghevesebbnek: „Különös, hogy az asszonyra semmit sem lehet rábizonyítani, de a jót meg éppen nem.” Mert arra gondoltam, hogy semmi érdemem benne, ha én most akár a leghevesebb ostromnak is ellentállok. Aki érdemül tudhatná be, az legkevésbé fog vele elhencegni. S bizony az asszonymak kellemetlenebb az, hogy így van. A hűtlenségén még rajta lehet kapni az asszonyt, de a hűségén soha.

A pamlagra ült, onnan hangzott valami különös gúnnyal a sóhajtása:

- Nem tehetek róla, barátom, hogy nem tudom meggyőzni a hűségemről. Szíveskedjék a jó Istennel pörbe szállani.

Ez a nyugalom, ez a közönyös szentenciázás kihozott lassankint a sodromból.

- Hát hazudott Sztropkay?

- Hazudott!

- S mit szólna hozzá, ha hinnék magának?

- Ennyi józanságot nem merek magáról föltenni. Maga azt se hinné, ha azt mondanám, hogy Sztropkay igazat mondott. Cserébe bele kell nyugodnom, hogy azt se hiszi, ha az ellenkezőjét mondom. Úgy kell lenni, hogy az asszony mégis tökéletesebb teremtés, mert az tud hinni ott is, ahol hinni majdnem nevetséges. De maga csak férfi s akkor sem hisz, mikor hinni okosabb és föltétlenül kellemesebb.

- Szóval, asszonyom, bolond vagyok.

- Sajnos, nem szabad magával vitatkoznom. S készen vagyok a megfelelő ostobaságra. Maga el fog tőlem válni.

Hangosan fölkacagtam.

- Ahhoz képest, hogy készen van erre az ostobaságra, elég nyugodtan viselkedik.

- Igaza van, barátom.

- És tegnap még szeretett.

- Magam is csudálkozom, de már alig emlékszem rá.

- Lám, mégis tud őszinte lenni.

- Tudok. Bizonyosan tudok. Csak azt nem tudom, mikor vagyok őszinte. De ebben talán maga is egyetért velem.

Fölugrott és egy kis láz reszketett a szavaiban, amint most beszélni kezdett:

- A szerelmet szíveskedjék kihagyni a játékból. Hogy mit gondolok és mit érzek, nagyon mellékes az ebben a pillanatban. De ha azt várta, hogy kérlelni fogom, a szívére beszélek s az a tegnapi asszony leszek, aki fölolvadt nagy szerelmében, nem is engem sért, hanem önmagát gyalázza. Óh, be sajnálnám magát, ha olyannak hinném, akit szerelmes, esdeklő szavakkal meglágyíthatok! Csak nem bocsátana meg, mikor azt kell hinnie, hogy bűnös vagyok? De szinte magam is megijedek a gondolattól. Lőrinc, ne merjen nekem megbocsájtani!

Most már majdnem sirt.

- Nem vagyok olyan asszony, akinek megbocsájtanak.

Átment a másik szobába. Sígni fog, gondoltam megátalkodottan. S pogány düh szállott meg, hogy ezek a közönséges fegyverek mennyire hatottak reám. Nem, azért sem. S mellékutczákon, gyors léptekkel, mint akit kergetnek, kimentem a Városligetbe. A gyermekek, a cselédek közé keveredtem, ahol mindig sokat kacagnak. Ezzel az ártatlan kacagással böszítettem magamat s azt mondtam folyton: a világ kacag rajtad, te állat...

5.

Már az államfogházban voltam. Mikor először nyilalt szívembe az én kínzó fölfedezésem, az első ijedtségre gúnyolódva kérdeztem magamtól:

- S ha maga Sztropkay támadna föl, hogy megvallja hazugságát, hinnél-e neki?

Mégis kísértetni kezdett a Sztropkay Bálint hideg, merev arca. Emlékezetből kezdtem kutatni a megüvegesedett szemeiből, hogy nem akart-e talán az utolsó pillanatban, életnek és halálnak mesgyéjén, legalább a pillantásával valamit mondani? Hátha igaza van Verának s könnyű szemébe nézni a pisztolynak, ha él bennünk a remény, hogy a golyó nem talál s akkor egy másodpercnyi kétség árán megszabadulunk a szégyentől, hogy hazugságunkat megvalljuk. S akkor talán a halál küszöbén mégis ki akar belőlünk szökni az igazság, mely nem szeretne velünk halni! Hátha csak azért halt meg a hazugságáért, mert remélte, hogy nem kell meghalnia érte! Hátha... hátha...

Akkor félnapig kísértett a gondolat, hogy írok az egyik segédemnek s megkérem, keresse föl azokat a tiszteket, akik Sztropkaynak a párbajban segédkeztek. Hátha fölfoghatták egy utolsó szavát! Egy utolsó, megváltó szavát. Úgy éreztem, hogy akármilyen bolondság volna, hinnék annak a szónak. S maguk a segédkező tisztek se kacaghatnának ki miatta, hogy a Sztropkay utolsó szavának hinni akarok. Hiszen borközi meséjét is elhitték a bajtársnak s a halál küszöbén csak nem hazudik! Óh bizonyára az volt az igazabbik szava, ha kimondta.

De estig már eldobtam ezt a gondolatot.

A tisztek kétségtelenül siettek volna az utolsó szó átadásával, ha Sztropkay mondott volna valamit. Nem lehet a haldoklók szavát elsikkasztani s aki hallja, sietve adja tovább - nagyon súlyos teher az. S a tiszteknek nem volt semmi mondanivalójuk, Sztropkay tehát nem is mondott semmit. S én csak nevetségessé tenném magamat, ha egyenesen vagy kerülő úton most fognék a kutatásba. Nem, nem írok senkinek. A Sztropkay Bálint révén nem várhatok én már semmit. Egyszer szólott, aztán meghalt s magával vitte az igazságot. Azt már csak nélküle kell kiásni a mélységből.

De hogyan?

A fogház cellájában láz forralta az agyvelőmet. Az asszony hűtlenségéről ki tud? Az asszony, akinek nem lehet hinni; a férfi, akinek szintén bizonytalan a szava; s a jó Isten, aki nem igen szokott az ilyen apró-cseprő dolgokba beleszólani. Egy kicsit sovány terület, hogy az ember eredményesen dolgozhassék az igazság fölkutatásán. S nekem még az a férfi sem áll már rendelkezésemre, akiből talán mégis csak ki lehet szedni az igazat.

Mit tegyek az asszonynyal? Verának igaza van: egészen mindegy, bűnösnek mondja-e magát vagy ártatlannak. Az asszonynak ilyenkor nincs szava. A jó Istentől várjak-e valami csodát? Hogy égi jellel világít a lelkembe? Mit használna még ez is? Ha a jó Isten engem meg tudna nyugtatni, az isteni munka volna már. De a világot is meg kell győzni! S vállalkozhatnék-e ilyen munkára az Isten is? De a férfiből, ha más nem, valami csoda mégis kiveheti az igazságot. Az ember odatapad a sarkához, kíséri tüskön-bokron át, beszél a szívére és csapkodja ostorral, figyeli, ha mámoros, és meglesi azokban a percekben, mikor nem tud hazudni, - aztán egyszer megjön az óra, hogy ujjongva kapja el az igazságot. Hiszen nyomoruságos igazság volna az is, bizonyos! Azt az egyszer összeomlott boldogságot nem tudná többé fölépíteni. De mégis igazság volna s olyan kevéssel beéri a szív, mikor már mindenről le kell mondania. Óh, bizonyosan igaza van Verának, mikor nincs elragadtatva az ötletemtől, hogy

megöltem Sztropkay Bálintot. Földhöz csaptam az órát, mert azt hittem, hogy hamisan mutatja az időt. S most sehogysem mutatja. Sohasem fogom megtudni, hogy állok az időben.

Hánykolódtam a szalmazsákon s korai sötétség csalt éjszakát cellámba. Már tehetetlenül vergődtem gondolataim boszorkányos forgatagában s fálnak tudtam volna verni a fejemet, hogy nem támaszthatom föl Sztropkay Bálintot, betemettem az egyetlen forrást, amelyikből szerencsés véletlen következtében valamikor talán fölbugyoghatott volna az igazság vize. Óh, hogy nem él már Sztropkay s úgy öltem meg, hogy az igazságnak már nem volt ideje kiszökni belőle!

S akkor jelent meg nekem először a Sztropkay fehér, hideg arca. Mintha a fogait összeszorította volna dacosan: azért se hagyja kiszökni az igazságot. Csak nézett, farkasszemet nézett velem s megakadó lélegzettel figyeltem, még akkor nem tudtam: engesztelve jön-e vagy halálos gyűlölettel? Álmomban akar-e fölkeresni vigasztaló szóval, vagy szótlanságával fog-e meggyötörni, míg éber szemekkel bámulok reá? Meg nem tudtam, barátom-e vagy ellenségem? Reggelig maradt cellámban s azon a fehér arcon egy vonás nem változott, mintha úgy volna odafestve az éjszaka fekete kárpitjára s várná, hogy beszéljek hozzá, de ő sohasem fog nekem válaszolni. Próbáltam hozzá közeledni, nem menekült előlem; próbáltam szitkokkal ingerelni, nem hallotta. Csak fehérlett felém, mint a hold, de mozdulatlanabbul, mint a hold.

Reggel kivert rajtam a hideg verejték s reszketve, vacogó fogakkal mormoltam vánkosomba:

- Most már tudom a tévedésemet. Én azt hittem, hogy megölöm, pedig halhatatlanná tettem. S örökké élni fog nekem, mert a világnak megöltem, aminthogy én is meghalok a világnak, mert neki kell élnem...

6.

S azóta egymásnak élünk: két halott. S rajtam beteljesedett az átok, hogy torkára forrasztottam a szót, amelyre nekem lett volna szükségem. Most is ott van a fogai között, amelyeket lezártam, a nyelve alatt, amelyet megállítottam. Nem mondja ki - pedig tíz esztendeje könnyölgök érte.

Még az államfogházban meglátogatott Vera. Sötét ruhájában, úgy rémlett nekem, remegett az egész teste, mialatt hiába várt tőlem egy megváltó hangot, mint én a Sztropkay kegyetlen árnyékától. De ő hamarabb lebírta gyöngeségét s megint az a közönyös, a megmásíthatatlanba beletörődött asszony volt, akinek a párbaj után, első találkozásunk órájában láttam. Körülnézett a cellában s hidegen szólt már hozzám:

- Két esztendeig kell itt maradnia?

- Ha csak királyi kegyelemből el nem engedik a büntetés felét.

Maga elé bámult.

- Egy hosszú esztendő... Mit fog tenni, ha kiszabadul?

- Tovább beszélgetek Sztropkayval.

- Sztropkayval?

- Vele! Most már minden este meglátogat és az én napom abban telik, hogy őt várom.

- Betege lesz ennek a gondolatnak.

- Lehet. De nekem nincs már senki mással számolni valóm, amíg tőle meg nem tudtam valamit. Várom, mintha megválthatna, pedig tudom, hogy ellenségem. De talán az a reménység ösztökél, hogy valamikor megunja az én örült kérdéseimet s akkor a mellemre ül, hogy megfojtson.

Vera leült mellém.

- Meg szeretne halni?

- Nem tudom. De álmodni szeretnék, amikor elfelejtem ezt az én örülségemet s nem látom Sztropkayt. Nevessen ki, de amióta fogoly vagyok, mindig az eszemben jár, hogy milyen rövidlátók még a legokosabb emberek is. Hányan átkozzák az ostoba végzetet, ha ilyen párbajban a férj esik el s nem a csábító? Pedig sohasem jobb a jó Isten, mint amikor a csábítónak hagyja meg az életét, a lelkiismeret minden furdalását s a férjet lefekteti szépen a koporsóba. Nincs annak ilyenkor jobbra kívánsága: egy kis nyugalomra, az örök pihenésre. Most nekem maradt a gyötrelmem, pedig nem tudom olyan nagy bűnömöt.

Úgy tetszett, Vera fél tőlem. A szeme teli volt ijedtséggel, félelemmel.

- Maga beteg, Lőrinc. Utána fogok járni, hogy később ülhesse le büntetését, ha meggyógyult.

- Nem kívánczom emberek közé.

- Nem kell közéjük menni. Elbújunk valahol és ápolni fogom.

Maga is megijedhetett rémült arcomtól. Hogy én vele temetkezzem el, vele legyek egyedül? Vele, aki az én legnagyobb betegségem? Egy pillanatra elöntött a vér és meg tudtam volna ölni. Olyan érzésem volt, hogy az asszony most akar csak igazán megcsalni... nem, megbecs-teleníteni. Azt hiszi rólam, hogy mellette tudnék maradni, s talán a karjai közt próbálom

magamtól elkergetni a Sztropkay Bálint árnyékát. Mintha a gyilkosnak azt mondanák, hogy oda építenek neki hajlékot, ahol ölt.

Erősen a szemei közé néztem. Valami tüzet láttam bennük föllobbanni, amitől meggyulladt a vérem. Szinte kiabálva kergettem magamtól:

- Menjen... Fáj, ha látom.

A nyakam köré akarta fonni karjait, de eltaszítottam.

- Menjen! Menjen!

Levágódtam a szalmazsákra s el voltam tökéelve, hogy gyulladásig se mozdulok az égő vánkospól. Maradjon vagy távozzék Vera, szavát nem hallom, szemébe nem nézek, sohasem gyűlöltem ennyire. Amikor gúnyolódott és félvállról vette indulatomat, amikor úgy tett, mint aki tehetetlen az én örültségemmel szemben: sokkal könnyebbnek éreztem a szívemet, mint most, amikor sajnálkozva nézte vergődésemet és ki merte mondani azt a titkos reménységét, hogy még ő is ápolhat engem. Megborzadtam. Valahogy láttam már magamat egy falusi szobában s Vera ölbe fogta a fejemet és csókkal kergette tőlem a gyötrő árnyakat.

Úgy rémlett, hogy hálósapkát nyom a fejembe s csicsijázva altat, mint egy kis gyermeket. S ez én voltam! Aki megöltem Sztropkayt, feleségem szeretőjét! Én voltam, aki hittem előbb Sztropkaynak s aztán mégis hinni tudtam Verának is! Nem, nem... Távozzék tőlem minden, ami él, - egyedül akarok maradni az én halottammal. Ő való hozzám. Én is halott vagyok.

Hallottam a cella ajtajának becsapódását, aztán az ő könnyű lépteinek kopogását. A fejem fött s néhány percig semmit sem láttam, míg egyszerre a sötét fal kárpitján ki kezdett válni a Sztropkay hideg, fehér feje. Megérkezett, tehát este van.

Másnap reggel írtam az ügyvédemnek, hogy indítsa meg a válópört...

7.

Éjszakánkint beszélgetésem volt vele; az én holdam mindig ott fehérlett a cella magasságában s én az ágyban térdelve szóltam hozzá. Sohasem felelt, de már megszoktam, hogy mozdulatlan némaságban tűrje szavaimat. Megegett olykor, hogy eltűnt előlem a Sztropkay fehér arca. Azt hittem olyankor, hogy bántja a beszédem, de lehet, hogy csak az igazi hold kergette el, mely a cella ablakán besütötte reszkető világát. Én úgy vettem, hogy rosszul ütöttem meg a beszélgetés hangját, s mihelyt visszatért, másról beszéltem. S ez néha be is vált. Tovább maradt nálam s lassankint tisztában voltam vele, hogy az indulatom sokkal jobban esik neki, mint a megnyugvásom. Ha átkoztam vagy felelősségre vontam, ha számon kértem tőle a boldogságomat és a nyugodalmamat: csodálatos hidegséggel hallgatott meg, de ha azt mondtam, hogy nincs más vigasztalóm, csak az ő megjelenése, szakadozni kezdett a fehér arc, ritkult és halványodott, a végén eltűnt a sötétségben. De reggelig nem vártam hiába, mindig visszatért, csak helyet változtatott olykor. Nem volt válogatós. Leszállt a magasságból, megpihent valamelyik sarokban, mint egy nagy fehér pók, odarajzolódott a pokróctakaróra, mint valami furcsán kifestett szemfedő, a levegőben is megállott, mintha megaludt volna körülötte a sötétség s ha néha behúnytam a szememet, a rácsos ablakból is rám meredt. Játsozott velem.

Az utolsó hónapban, valamelyik éjszakán elgúnyolódtam.

- A fogságban könnyű dolgod van velem. Nem mozdulhatok ki. De lesz majd jobban is. Kiutazom a világba, elrejtőzöm valami erdőbe, falvakba temetkezem: még tán ki is fárasztalak, Sztropkay Bálint! S ha mégis utánam jössz, ki tudja, hátha meg is szoklak? Ugy-e szomorú sors egy árnyéknak, ha már megszokják és ijeszteni se tud? Nemsokára kiszabadulok.

... De csak hallgatott és könnyen hallgathatott.

Hiába temetkeztem el ebbe a kis faluba s hiába búvom naphosszant az erdőt: az én holdam is mindenütt jelenvaló. A tölgyek koronája szétválík, mint egy függöny és az a fehér arc ott reszket előttem. Fészket akarok megbontani s madárfiókok helyett ő pihen a fészekben. Vízért hajolok a forrásba s elmúlik a szomjam, mert a forrás tükreéből is ő néz reám. A fűbe heveredem, ahol árnyékkal biztatnak a vadgesztenyefák s egyszerre csak kipattan a vadgesztenye szúrós gömbje: ő fehérlik ki a zöld ágyból.

Rémkép... Hát rémkép! Mit használ, ha tudom? Mégis csak rémít.

Vagy talán otthon megjön a nyugodalmam? Az ajtóm fölött van egy kezdetleges szentkép. A kis Jézus feje, de olyan, mintha mintának készült volna valami rajziskolába. Minden szál haja ki van göndörítve, az ajka ki van pirosítva s a két arcán akkora piros foltok, mint a bazsarózsa. Utálatos kis kép, már ki akartam dobni. S mikor hozzányúltam: a szent arc középpütt megnyílt, mint valami tréfába csinált husvéti-tojás, a fél arc erre fordult, a másik fél arra lendült, közbül pedig kiszállott a hold: az én fehér, hideg holdam.

A kis Jézus most is a szobámban van, én vagyok ritkábban benne. Mindenünnen kiüldözött már az én halottam...

8.

S azóta tíz esztendő telt el. Egy évet töltöttem fogházban, egy évig a világot jártam s nyolc éve lakom már itt ebben a rejtett fészekben.

De magam se tudom: a fészekben lakom-e vagy az erdőben?

Mert íme, most is, milyen türelmetlenül lesem az új gazdasszonyt, akit egyszer látok talán, aztán soha. Övé lesz a fészek s én mindig az erdőt fogom bújni. Most és mindörökké. Mert nem jól érzem magam itthon, de elvegyülök az erdőben, mint a többi vad, - része vagyok az erdőnek és úgy tetszik, fájna neki, ha kiszakítanának belőle. De talán csak úgy képzelődöm, míg türelmetlenül lesem az ablakból: jön-e már az új gazdasszonyom?...

9.

Óh, az nagyon különös volt, ahogy én az új gazdasszonyomat fölfogadtam! Bizonyos vagyok benne, hogy miatta kellett így végig gondolnom életem szomorú történetét.

Úgy volt, hogy kinéztem az ablakon.

Üveglencsét találtak valahol a sváb gyerekek s korán reggel eljátszottak vele. Az egyikük napfoltokat csalt belőle a ház falára, a többi pedig kapkodott az égő fehér foltok után s dobálta rájuk a kalapját, mintha lepkék volnának. De olyan csöndben ment a játék, hogy nem is tudok róla, ha véletlenül ki nem nézek az ablakomon. Nem szokásuk a sváb gyerekeknek a hangos játék. Magyar gyerek az iskolában se csöndesebb, mint a sváb játék közben.

Valami öreg néni mégis rájuk szólt.

- Nem takarodtok mindjárt azzal az istentelen játékkal!

A gyerekek már glédába álltak engedelmesen. Akinél az üveglencse volt, eldugta a szerszámját, de megpróbálkozott valami ellenvetéssel.

- Hát játszani se szabad?

Az öreg néni haragosan förmedt rá.

- Minden rosszat eltanultok azoktól a városi uraktól. Már a jó Isten se szent nektek. Mit akartok a naptól? Hagyjátok békében s örüljete, hogy a hátatokra süt. Nem azért tűzi ki reggel a mi jó istenkénk, hogy ti üveggel lopjátok belőle. Még megver benneteket, istentelen tolvajok. A városi doktor fia már megégette ilyen üveggel a kezét. Hát nem elég az nektek? Majd ti is lövöldöztök még a jó Istenre, mint azok a városiak a mezőn.

A falu még tele volt a minapi kísérettel, mikor városiak jöttek ki és ágyúkkal lőttek a vihar elé. Az a babonás megbotrányozás, mely az egész falun keresztülreszketett, nem tudott kihalni a jámbor sváb asszonyok lelkéből, az öreg asszonyok meg éppen teli voltak haraggal és felháborodással. A babona, amiből mindig sok van a sváb asszonyokban, a viharágyúk feltünése óta egészen hatalmába kerítette őket s az ormótlan utcai szentek előtt, akiket a falusi gölöncsér rakott remekbe, egyébkor ünnep idején se buzgólkodtak úgy az asszonyok, mint mostanában reggel, délben, este. A faluzó városiak már tavasz óta mulattak ezen a szertelen babonán.

A gyerekek egy kicsit morogtak, de azért lázongás nélkül szedelőzködtek fel, hogy messzibb kerüljenek a faluba. Az öreg néni még utánuk nézett s hangosan morogta:

- A jó Isten majd visszalövődöz, fiaim. Ő is tud lövöldözni. De akkor elpusztul ez az istentelen falu.

Dohogva kerekedett útnak, hogy keresztülvágjon az árkon, a mely a falusi utat középpütt megvasította. Az árok mélyéből fürkészve nézett el a házakon s hogy engem meglátott az ablakban, keresztet vetett. Az volt a köszönése. Aztán öreges lassúsággal vánszorgott ki az árokból s közbe folyton mozgott az ajka, de már nem tudhattam, az istenteleneket káromolja-e tovább, vagy engem üdvözöl. Mert hogy hozzám készül, azt minden mozdulatával elárulta. Valami sejtésem is volt már, hogy alighanem az új takarító asszonyomhoz van szerencsém. Elég régen várom is már.

Kiszóltam az ablakon.

- A bíró küldi?

- A bíró, - mondta s megint keresztet vetett.

Behívtam, hogy hamarosan megmutassam neki a lakást. Már vágyódtam ki az erdőbe s régen esett meg velem utóljára, hogy ilyen kései idő is a faluban találjon. Ma reggel meg várnom kellett, míg ez az asszony megjön, hogy aztán vele se legyen több dolgom s tehessen-vehessen nálam nélkül. Az a vénség pedig váratott magára.

Gyanakodva botorkált beljebb, mintha minden ajtó mögött veszedelmet sejtene. A ráncos, szürke arcából két csunya vizes szem folyton előre küldözgette a kutató tekintetét, mintha valami rendőrtiszt dirigálná a detektívjeit, hogy fürkésszék át előtte azt az egész gyanús helyet. S azok a szemek, ahogy véletlenül rájuk néztem, nem voltak tulságosan megnyugtató a vizsgálat eredményétől. Szakadatlan remegéssel húzódtak be a ráncos arc gödrébe s olyan gyáva fenyegetéssel villogtak ki onnan, mint az ugrásra kész macska szemei a éjszakából. Lassan, vigyázva került beljebb az öreg asszony, mintha nem is magától jönne, hanem úgy ráncigálnák lépésről-lépésre. A két kezét meg előrenyújtotta: színre, mintha tapogatóznék, de talán most mindjárt karmolni fog velük.

Utálatos volt a vénségével, meg a gyanakodásával. Elfordultam, hogy nyugodtan szólhassak hozzá.

- Ezt a két szobát fogja rendben tartani. Sok dolga nem lesz. Eljön délelőtt, mikor már nem vagyok itthon és ha kitakarított, mehet. Hetenkint kétszer elmegy a piacra és bevásárolja, a mire szükségem van, de akkor se kell korábban jönnie. A pénzt itt fogom hagyni az asztalon, s hogy mit vegyen, azt is csak egyszer fogom megmondani. Nem vagyok válogatós. Főzni is magam főzök. Különböztet az azt hiszem, mindent megmondott magának a régi takarító asszonyom és amikor eljött, már tudta, hogy mi lesz a dolga. Hát ha tetszik, beállhat.

Az öreg asszony ezalatt folyton motyogott, de a hangjából kiéreztem, hogy beszédem közben is folytatja vizsgálódását.

- Beállok, nagyságos uram, beállok, - motyogta s mintha a másik szobát is meg akarná nézni, kiállott a konyhába, mely a két kis szobát elválasztotta. Ha két lépést tesz, ott lett volna a másik szobában, de annyi bátorság nem szorult beléje, hogy két lépést merjen tenni egyedül. Csak úgy messziről vizsgálódott s ahogy a ráncai megremegtek, az öreg arc csupa félelemnek látszott és mégis csupa kíváncsiságnak. Éreztem, hogy az egész lakás bemutatásán át kell esnem s magam mentem át a másik szobába. Az öreg asszony most már bátrabban vágott keresztül a konyhán és hirtelen körülnézett a szobában.

Vigyorogva fordult felém.

- Milyen sok puska!

- Vadászember vagyok.

- Mintha valami rablóbarlang volna, - nevetett rám és a nevetésén keresztül éreztem, hogy nem is gondolja olyan tréfásan, ahogy mondja.

Azt mondtam neki:

- Ezt a szobát akár ne is takarítsa, ha fél a fegyverektől. Magam is rendben fogom tartani.

Az öreg asszony abban a pillanatban visszaindult az első szobába. Lehet, hogy nem érdekelte tovább a másik szoba, hiszen azt nem kell takarítani, de az is lehet, hogy most ijedt csak meg igazán tőle. Később jutott eszembe, hogy az ilyen babonás öreg asszonynak milyen titokzatos lehet az a szoba, amelyik teli van fegyverekkel és amelyiktől körülbelül eltiltották. Beszélgetés közben legalább még sokszor visszanezett a rejtélyes szobára s meglátott az arcán, hogy lélekben még nem tudott megválni a látványtól. Azt képzelte talán, hogy azokkal a puskákkal is a jó istenre szokás lövöldözni.

Keresztet vetett magára és csöndesen motyogta:

- Beállok, bizonyosan beállok.

Egyszerre ijedten fordult hozzám:

- Miért van az a tükör falnak fordítva?

Valahogy arcomba szökhett a vér. Ennek az öreg asszonynak a sok kérdése, meg az ostoba gyanakodása már különben is idegessé tett, ez az utolsó kérdése meg egészen kihozott a sodromból.

Haragosan torkoltam le.

- Semmi köze hozzá.

Akkor már megint vigyorgott. Gyáván és félénken.

- Ne tessék haragudni. Csak úgy kérdeztem. Mert mifelénk akkor fordítják falnak a tükröt, ha halott van a házban.

- Halott?

- Igen, halott.

Én nem tudom, micsoda vad kedvem támadt a tréfára, de hirtelen azt találtam mondani:

- Hát a tükör nem hazudik. Halott van a házban.

Magamra gondoltam, aki tíz esztendeje vagyok halott. De az öreg asszony abban a pillanatban már térdre bukott és sűrűn vetette a keresztet. Reszketés futott keresztül az öreg csontjain s a két szeme most már rémülettel tapadt a fegyveres szobára. Bizonyos, hogy ott képzelte a halottat s tán arra is gondolt, hogy azok a fegyverek ölték meg. Mikor néha rám nézett, ijedt esdeklés sikoltott a tekintetéből. Mintha kegyelmet kérne. S a kezei olykor megpihentek a keresztvetéstől, úgy kulcsolódtak némán könnyögrésre.

Elment a kedvem a tréfától.

- Bolondság. Nincs ebben a házban halott, talán sohasem is volt. Csak tréfáltam. Keljen föl, néni, aztán ne imádkozzék.

Lassacskán föltápáskodott és megint nevetni próbált. De az ajkai remegtek s a szemét le nem vette a falnak fordított tükrőről. Ismét a lakásról, a takarításról kezdtem beszélni, a bérét hoztam szóba s mindenképpen azon voltam, hogy elfeledtessem a tréfát. Mikor többek közt elmondtam, hogy a régi takarítóasszonyom milyen szép csomó pénzt takarított meg nálam, egy pillanatra úgy tetszett, hogy sikerült is a figyelmét más irányba terelnem. Azokban az öreg szemekben fölragyogott a pénz nagy szeretete, amit hamarább meglátni az ilyen koldus parasztnépen, mint akár a Rothschildokon. Mohón hallgatta a beszédemet s az ajka is más-képpen reszketett már. A szomjuság reszketése volt az, nem a félelemé. Mert más reszketés az, meg lehet azt ismerni.

- Beállok, motyogta buzgón. Holnap már eljövök.

- Hát az isten áldja meg.

Az ablakhoz mentem, ahol hajnal óta vártak az iszákom és a fegyverem, hogy mikor megyünk már az erdőbe. Nyakamba kerítettem az iszákot s az alatt hallottam, ahogy az új takarítóasszonyom kicsoszog a konyhából. Visszafordultam, hogy kikisérem, de már künn volt. Nyilván jobban iparkodott kifelé, mint ahogy hozzám sietett. S az is bizonyos, hogy ez még bolondabb híreket viszi a faluba. De bánom is én!

Ahogy indulóban még egyszer körülnéztem a szobában, megláttam, hogy a tükör helyére van igazítva. Az a bolond vén asszony titokban visszafordította.

Majdnem megharagudtam. De mégis csak elnevettem magamat.

- Vén bolond. Hát csak eljátszogatunk majd a tükörrel. Te délelőtt kifordítod, én este befordítom. Te azt hiszed, hogy nem szabad a jó istennel tréfálni s nem való a tükörnek falba nézni, ha nincs halott a háznál. Én meg azt hiszem, hogy a jó isten is tréfál az emberekkel és az is halott lehet, aki még tudna tükörbe nézni, ha merne. Te csak fordítsd kifelé, én meg visszafordítom. Mert hogy van-e halott a háznál, azt mégis csak én tudom jobban.

S a tükröt megint falnak fordítottam, mielőtt elindultam az erdőbe...

10.

Úgy képzeltem, hogy az erdő türelmetlen a várakozásban. Messziről felém suhogott már s a fák szinte kihajoltak az erdőből, ahogy hívogattak. Egy kis szél is járhatott a tölgyek közt, mert amikor az emelkedő úthoz értem, ahol ötven lépésnyire már zöld hegyóriásnak látszott az erdő, hirtelen egész levélfelhő repült felém. Úgy sodorta össze a szél a leveleket, amikkel az erdő küldte elém üdvözlését. Mert nem máról vagyunk mi ismerősök: én és az erdő s el nem mulasztjuk, hogy becsülettel köszöntsük egymást.

Az első fák alatt megráztam magamat, úgy kiáltottam az erdőbe:

- Hollá, doktorkám! Már itt vagyok!

Ami a doktort illeti, az erdő tudta, hogy nyolc esztendeje mondom annak. Nem is értette félre köszöntésemet: ezer fával kapkodta szét kiáltásomat s amerre elhordta szavamat, hangosabban rikoltott a rigó és harsányabban füttyörészett a sármány. Mintha csak most, az én kiáltásom költené föl igazán álmából, az erdő kéjes örömmel kezdett nyújtózni, megigazította a falevelekből való hajsátorát, megmosakodott napfénnel, aztán kitűzte frizurájába azt a sok dísz, ami csupa eleven madár, csupa füttyörésző, muzsikáló rigó, sármány meg vörösbegy volt. S két oldalt az erdei úton a virágok is mozgolódni kezdtek. A zsálya lilaszín fürtjei úgy emelkedtek ki az alacsony fűből, mint a gyertyák a sokágu gyertyatartóból: tíz-tíz lila fürt egymás mellett, karcsún, egyenesen. Kíváncsi szemekkel bámult föl hozzá az a sok sárga pötty-virág, melylyel egészen tele volt hintve a tisztás fűtakarója. Tovább egy-egy pipacs omló harangja izgett-mozgott, mintha szerte hirdetné az erdőbe: én is itt vagyok, én is itt vagyok! S úgy tetszett messziről, mintha az a pár pipacs abban a pillanatban ugrott volna magasra, akár valami rejtett szökőkút sugara.

A magasban eláradt a madárfütty, de lejjebb is elég volt a muzsikából. Szúnyogok zümmögtek, erdei bogarak döngicséltek. A levegő reszketett a mámortól, amibe az illat, a muzsika s a napfény vetélkedése ringatta. Körülfolyt az erdő lehelete és csiklandozott, mint a leánycsók.

Belevágtam a sűrűbe. Ott játszott a nap az erdő manóival. A nap fehér foltokat hintett a lombok szitáján keresztül s a manók rávetették magukat a reszkető foltokra: fölitták, elkapkodták, tovább hessegették.

Olykor egész felhőre valót markoltak össze s akkor fölém szálltak, egész fényesövel öntöttek nyakon. De a másik pillanatban hatalmas tölgyek tartották fölém ernyőjüket s a lombok hegyén kacagtak hozzá a madarak, hogy a manók hiába cipelik a napfoltokat, nem tudják reám önteni a tölgyek vastag ernyőjén keresztül. Én pedig madárkacagás és erdőillat közben fürödtem a fényben, az árnyban. Meg kell abban tisztulnia a léleknek.

- Pity, pity! - szólítgatott egy kis madár, mintha pihenőre hívogatna. Az égből ott már csak apró kékes pöttyök látszottak, mintha angyalszemek kacagnának a lombfelhőkön keresztül. A levegő illattól, muzsikától, fénytől terhesen áramlott az arcom körül s a fák olyan alacsonyan hajoltak, hogy szinte leszorítottak az avarba. S már éreztem azt a jóleső bágyadtságot, mely fürdés után fogja meg az embert. Behunytam a szememet s mialatt az erdő elborított virágos lepedővel: mámorosan hanyatlottam a fűbe...

11.

Különös, hogy az ember ébren van, azt hiszi, hogy a fantáziája gubbaszt, mint valami lusta madár s aztán mégis bolond képekkel csalja. Egy órája fekszem már a fűben s nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy az a babonás vén asszony itt a szemem előtt töpörödik-zsugorodik s egyszerre csak döng a fülem körül, mint valami szúnyog. Egyszer-másszor hessegetem s ha akkor kinyitom a szememet, megesküdném rá, hogy igazán látom a vén szúnyogot elröpülni. De ha megint behunyom a szememet, a szúnyog rászáll a fülemre és az öreg néni hangján döngi:

- Halott van a házban!

Pedig még csak azt sem mondhatom, hogy babonás gyanakodásában ráhibázott volna az igazságra. Mikor én azt a tükört fálnak fordítottam, nem is gondoltam a babonára. Nem is azért tettem, mintha cinikus bolondsággal magamat akartam volna szüntelen figyelmeztetni, hogy halott vagyok. Tükör nélkül se felejttem azt soha. Nekem az a tükör fájdalmat okozott, ellenségem, kínozó volt, nem a magam arcát mutatta, ha belenéztem, hanem a másik halottét, akit én megöltem. Meg kellett volna örülnöm, ha tovább tűröm a gyötretét. Magamat még csak elnéztem volna benne, ha fehérnek mutatja is az arcomat, de a tükörből az ő mozdulatlan viasz-feje meredt rám és hidegen, szótlanul nézett, gonosz elszántsággal, hogy mindig kész meghallgatni, de sohasem fog a kérdésekre válaszolni.

Az első estén csak megijedtem. Játsozott velem a tükör. Midőn belenéztem, egy aggastyán bozontos fejét láttam. De az én vonásaimat viselte s a lelkem mélyén megszólalt valami, ami öröm is lehetett. Bár meg lehetne az időt csalni, hogy a fejem szerint aggastyánnak nézzen, aki az éveimre negyven esztendő is alig vagyok. Még gyönyörködni is tudtam volna az időnap előtt való vénülésben. Ha megismétlődik rajtam a bibliai példázat, hogy az Úr kezében levelezni kezdett a vékony vessző, aztán lombosodott, gyümölcsöt hozott, megfonnyadt és elszáradt; ha láthatnám a tükörből, hogy a fiatalember megéri, őszbe csavarodik, aztán szikkad, szárad, míg a végén már nem is láthatja önnön pusztulását: milyen jóbarátomnak néztem volna én ezt a csodatükört. Óh, milyen szívesen volnék példa az Úr kezében! Óh, milyen szívesen mennék rejtelmes mezőkre, ahol minden él, csak az ember nem, aki rajtuk vándorol! Így gondolkoztam, mikor a tükör játszani kezdett velem. De amikor megint belenéztem, már nem láttam magamat. Varázslat lehetett. Az ő arca nézett felém: viaszfehéren, mozdulatlan némasággal, gonoszul.

Újra meg újra próbálkoztam. A szemem káprázik csak: gondoltam. De nem. A tükör nem játszott tovább, hideg megátalkodottsággal mutatta az ő arcát. Az övét, akit megöltem.

Azon az éjszakán nem tudtam aludni. De még nem gondoltam csodára s a hibát magamban kerestem. Megrontottam a gyomromat vagy az erdő izgatta föl az érzéseimet; valami nagyon közönséges, vagy megengedem, valami nagyon nem közönséges oka lehet az én rémes látásomnak. Ennyi az egész. A tükör pedig ártatlan. S ahogy nyitott szemekkel így elgondolkoztam, föl tettem magamban, hogy reggel majd újra belenézek a tükörbe. Még nevettem is gondolatban, hogy mennyit foglalkozom ezzel az ostobasággal. De pitymalatkor valami rám szólt gúnyosan, fölényen: „bolond te, hogy a lelkiismeretéről egyszerűen megfeledkeztél, pedig talán volt már eset rá, hogy valaki sehol sem találta meg a lelkiismeretét s egyszer csak a tükörből kandikált a szemébe!” Az átvirrasztott éjszaka láza súgta nekem ezt a gúnyos figyelmeztetést, nyilván, ezen is mosolyognom illett volna bizonyára. Mert hogy én nem találtam volna meg a lelkiismeretemet, akivel csak ez a lelkiismeret tudja elhitetni, hogy még

élek! De a titkos hang, mely hozzám szólt, mégis megtántorított s reggel nem mertem a tükörbe nézni.

Az erdőből azonban mégis korábban mentem akkor haza.

Valósággal készültem a tükörkísérletre, mint aki nagy fölfedezés küszöbén áll. Az ablakot nyitva hagytam s vörös szárnyakon szállt szobámba az alkony. A világosság valahogy fölbátorított. De amikor az ablakból visszafordultam, hogy most már belenézek a tükörbe, hirtelen rémület kapott el. A tükörből messzire verődött a vörös alkonyi fény, s nekem úgy rémlett, mintha óriási vérhullám szöknék ki a tükörből. S úgy képzeltem, hogy mélységes nyögéssel, sóhajtással telik meg a szobám, pedig alighanem belőlem sajtolta ki a nyögést, a sóhajtást, az embertelen félelem. Minden porcikám reszketett.

Egy ugrással a tükörnél termettem. Amint fölébe hajoltam, már eltűnt a vérhullám. Szürke, falusi tükör volt megint, amibe néztem, de a csoda ismétlődött. Nem láttam a magam arcát, hanem az övét. Azt a viaszfehér halotti arcot, mely nem öregedett azóta. Szép volt, nyugodt és fiatal, csak a száj körül sértett az a kis gúnyos vonás, melyet látni véltem rajta, amikor megöltem, úgy nézett most is rám a tükörből, s csodálatos módon már nem forralta az agyvelőmet. A másfélnapos ijedtség és gyötrelmem után majdnem nyugodtan néztem most, hiszen régi ismerősöm és ha megszoktam, hogy szemébe néztek, mikor az éjszakából, az erdő sűrűjéből, a tiszta levegőből is felém meredt, mért is kellene különösebben megijednem, ha a tükörből is kísért? Elvégre otthon van ő nálam, övé a lakásom minden zúga, osztozik velem az ágyamon, szembe ül velem az asztalnál, elkísér az erdőbe, besétál az agyvelőmbe, elfér minden gondolatomban, játszik velem a fűben, ahonnan szemem elé szökik, mint valami gnóm, rámnéz a virágból, melyet azon frissen leszakítva emelek az arcomhoz, lehajlik hozzám az ágról, mely arcomat legyinti... hát elbújhatott néhány napra a tükörben is. Minden szabad neki, az én uramnak, az én áldozatomnak.

Leültem a tükör elé s egy darabig farkasszemem néztünk egymással. Aztán megszólítottam, mint az első napokon, mikor nekem megjelent:

- Meddig fogsz még kínozni?

A szoba lassankint elmerült a homályban. Nekem úgy tetszett, hogy valami fekete fátyol ereszkedik a tükörre, s az a viaszfehér arc egyszerűen eltakarja magát a fátyollal. Már meg se lepődtem. Szokása már ez neki, hogy megszökik a kérdéseim elől, s mindig meg tudja velem értetni, hogy addig marad a társaságomban, amíg neki tetszik. Szóba pedig nem áll velem.

Egész héten keresztül így bánt velem. Pontosan megjelent a tükörben, ha belenéztem és nyomban eltűnt, ha szóba akartam vele állani.

A végén aztán elúntam.

- Befordítom a tükröt a falnak s nem foglak többé látni. Nyugodt lehetsz, a tükörből is kiszorítottál, mint az otthonomból, a városomból, az emberek közül. Visszavonulok az erdőbe s vadember leszek. Persze, csak amíg megengeded. Mert tudom, hogy te vagy az én uram és parancsolóm s ha majd egyszer elhatároztad, hogy az erdőben se legyen maradásom, onnan is tovább megyek. Fölszedem a sátorfámat. A tükörbe most már nem nézek többé s nem is bánom. Jó éjszakát.

Hát én akkor fordítottam be a tükröt. S nem azért, mert halott volt a házban, hanem azért, hogy ne legyen...

12.

Ah! ostoba vén asszony, hogy a babonája így eszembe juttatja a multamat! Nem akarok emlékezni.

Mégis ottmaradt az öreg panorámás ember: a mult, és mutogatta nekem a jól ismert képeket, amikből nem kértem. Mindig elülről kezdte és látnom kellett Verát, Sztropkayt, magamat. Nem kell öreg, elég volt! Szándékosan elkerültem a rendes utat s ágbogas fák közé, a bozótba vágtam. Hátha röstelli az öreg panorámás ezt a fáradságosabb sétát!

S egy időre egészen lefoglalt az erdő. A barna avarban már hevesebben szeretkeztek a bogarak, hallottam a sáskák éles hegedülését, amint nőtényeiket hívogatták, a madaraknak is fejükbe szállt a mámor s olyan tüzzel fütyörésztek, mintha ők adnák a muzsikát az egész erdei bahánálhoz. Szállt az alkony lassan lefelé. Fák, fűvek, virágok kéjesen nyújtóztak, hajladoztak, a sokfajta lepke szinte részegen kergetőzött a sűrű levegőben, mely reszketett az alkonyi szeretkezés tűzében. Nagy falka szúnyogok lármásan húztak hol erre, hol arra, mintha rendőrcsapatok volnának, akiknek ebben a tüzes mulatságban a rendre kell ügyelniök. Zümmögésük túlhallszott még a mámoros madárfüttön is.

Valami hajtott, hogy ne az én falumnak induljak. Mindig beljebb vágtam az erdőbe s ahol már ritkulnak a fasorok, a vörös alkonyi égről nemsokára fekete, hegyes árnyakat véltem látni. Azok a drinai új villák: csupa tornyos, kis nyári lak, amelylyel most csalogatják Drinába a fővárosiakat. Eleinte mennyire félttem ezektől a villáktól! Azt képzeltem, hogy megrohanják az emberek és aztán lármájukkal még kiszorítanak nyugodalmas erdőmből. Tovább menjek? Megint csak meneküljek? Mert félttem az emberektől és nyolc esztendeig - amióta kijöttem a fogházból és itt telepedtem le - azért tudtam megmaradni ebben az eldugott faluban, mert olyan kevesen háborgattak. De a fővárosiakat se olyan könnyű már becsapni. A drinai villák hiába voltak olyan szellősek, olyan kacérak: három esztendő óta alig tévedt beléjük valaki.

Egy pár szegényes hivatalnok, aki korán reggel bement a fővárosba s csak későn este tért meg hivatalából. A kacér villákban pedig hivatalnok-asszonyok főztek, mostak, dolgoztak, nem volt azoknak érkezésük, hogy sétálva lepjék el az erdőt és kiszorítsanak csöndes magányomból.

Úgy képzeltem, hogy az erdei magaslatról ellátok az egész drinai telepen. Meg akartam lesni a hivatalnokok hazajövetelét, hogy elnézzem azt a csókolózást, mikor az asszonyok leszedik férjeiket az omnibuszról s viszik egy csapat gyerek felé, akit talán jobban kiöltöztettek estére, a papa tiszteletére.

- Az emberek is szeretkeznek, mint a bogarak - zsongott valami a fejemben s egy pillanatra valami fájdalmas üresség támadt a szívemben. Egy kicsit régen volt, mikor a magam szeretkezésétől nem láttam a másokét s az ember sok küzdelem árán kapaszkodik föl arra a hideg magaslatra, ahol mindent kicsinyesnek talál, mert maga már nem olyan boldog, hogy kicsinyes, hogy ember lehessen. Mintha a levegőből jégcsapok - hegyes dárdák - meredtek volna szívemnek. Hiszen azért lesem azokat a kis embereket, hogy nevessek rajtuk s talán irigylem. Olyan régen volt, hogy bogár voltam a bogarak közt és mámorosan szeretkeztem, mikor a madarak muzsikáltak s a sáska is kétségbeesett mohósággal fűrészelt a vonóin, hogy hívja, csalogassa a párját.

A tisztás sárgállott a karcsu templomvirág eleven szőnyegétől, mely úgy rengett a sötétlő fűvek fölött, mintha láthatatlan kezek éjszakára le akarnák vele borítani a rétet. Azért alusznak olyan nyugodtan a bogárcák, van, aki szőnyeggel védi álmukat, ha hirtelen egy kis zivatar is kerekednék.

Az utolsó fák alatt megálltam és lenéztem a drinai katlanba. Egy kicsit álmosan, de sok tarkasággal sorakoztak odalenn a friss villák, csupa tornyos, kacér fészkek, amely kiugrik a hozzávaló kertecskéből, mint rózsza a bokorból. A homokos, fehér utak néptelenek voltak s ha a kertek alacsony kerítésein itt-ott száradó fehér ruhák nem látszanak, azt hitte volna az ember, hogy az egész völgy kihalt. De sok apró jószág futkosott a kertek alatt, néhol a kerítéseken egy-egy kakas gögösködött, alattuk nagy csapat parányi csibéjével játszott a kotlós s mégis csak az élet színét csalták a csendes drinai völgybe. De szájalmas kis élet. Nekem folyton az járt az eszemben, hogy csupa bitorló lakja azt a szép telepet. A szellős verandákon úri népnek, fehérkezü szép asszonyoknak kellene mulatozni s az a szép, homokos út hintókra várna, vendéghezó hintókra.

Akkor egyszerre asszonyi hang ütötte meg a fületem. Mintha mögöttem hirtelen lángba borult volna az erdő: az egész alkonyi bahánál elnémult s a fák, a fűvek, a virágok, a madarak és a bogarak csak ezt a női hangot adták tovább. Valami régen nem érzett gyönyörűség borította el a szívemet. Asszonyi hangot hallottam s ez nem a sváb asszonyok fakó, álmosító hangja, mely recseg, nyúlik, énekel, ah, ez más asszonyi hang. Az igazi asszony közelségét éreztem meg belőle, az a csodálatos finom illat csapott meg a nyomán, az a különös, erős reszketés szállt a tagjaimba, melyet csak régen, siheder koromban éreztem, mikor a vágyak még olyan fiatalok, hogy még a kielégítés sem tudja őket megölni, s egy kis szalmakalap, melyről a piros tülldísz messzire virít, vagy egy kis félcipő, melyben még érezni véljük a női lábacska melegét, elénk tudja hozni az egész asszonyt igézve, gyujtva, édesen gyötörve.

Reszketve lapultam meg a fa árnyékában.

Az a nő, akit még nem is láttam, fölgyujtott s minden vérem az arcomba gyűlt. Szőkevény bogarak felém hozták az illatát s az erdő megfiatalodva, levélről-levéltre adva, bokrokon átszűrve, kéjesen hordta szét a kacagását.

Valami sihedervágy szállott meg. Hirtelen fölmásztam a fára s az ágak homályában megbújtam.

Abban a pillanatban már el is szégyeltem magamat. De már későn volt. Az erdőből megláttam a nő alakját, finom, magas nő volt, széles szalmakalappal, mely egészen eltakarta arcát. A kezében nádpálca, melylyel olykor belevágott a lombok közé. S közben folyton kacagott, ami talán annak a tisztnek szólt, aki hangos beszélgetéssel haladt mellette. Erős, fekete férfinak láttam, a széles vállain - úgy rémlett - elvihette volna az egész erdőt...

Hallottam, amint beszélt az asszonyhoz. Az erdő csöndjében minden szava jól hallatszott.

- Asszonyom, tegnap eltértem a legnagyobb inzultust, mely valaha kapitányt ért. Egy rongyos kadét galambnak nevezett s az egész kintin kacagott rajta. Tessék megjegyezni! Hittig kapitányt galambnak nevezi a garnizonja.

Az asszony nevetett.

- Úgy kell magának, miért jár Drinába turbékolni.

- Turbékolni? Jó! Aber gnädige Frau, én nem vagyok galamb.

- Hát micsoda?

- Engedje meg, hogy szerényen elrejtsem a füleimet. Azt hiszem, számár vagyok.

- Magával nehéz vitatkozni, - hangzott az asszony gúnyolódása.
- Nemde? Ugyan üssön rám azzal a nádpálcával. Néha igazán jól esnék, ha valaki jól kiporolná a hátamat. De azért ne kergessen még el magától. Akár galamb, akár számár az ember, - man kann es in ihrer Nähe ertragen. S ha öt évig kibírtam, majd csak megpróbálom még vagy tíz esztendeig. Talán a generális jobban tetszik majd.
- Ohó, - szólt az asszony, - semmi kedvem egy egész katonai karriért kívárni.
- Hát mit csináljak? Megláttam, mint főhadnagy, ostromoltam, mint kapitány. Umsonst! Talán a generális szerencsésebb lesz.
- Talán csak vénebb.
- Brr... Vénebb! Ne fesse falra az ördögöt! Még igaza lehet, hogy elkéstem és akkor kellett volna jönnöm, mikor hadnagyocska voltam.
- Lehet. Ámbár azt hiszem, Hittig, maga most szemtelen volt.
- Nem, asszonyom! Bizonyosan emlékszem, hogy öt év óta nem voltam szemtelen.

Már elhaladtak a fánál, amelyen én guggoltam. Káprázat volt talán. Vagy az a láthatatlan panoráma akadt mégis rám s mutogatott nekem képeket a múltból. És amit még sohasem tett, ebben a pillanatban testileg is gyötrött. Mintha a fa ágaival vesszőzné a hátamat. Az a siheder, az ő olthatatlan vágyaival, aki az imént belém bújt, elaludt bennem s a vesszőcsapások alatt az ördög horkant föl szívemben. Nyögve és lázadva mozdult meg bennem, mintha ki akarna ugrani, hogy fölgyújtsa az erdőt, elpusztítson köröskörül mindent. Nem bírtam a szemeimmel, melyek ki szerettek volna dűlni üregeikből... Utánuk... Utánuk...

A drinai katlan megtelt homálylyal. Az a két sétáló alak szinte megnőtt az ereszkedő árnyban. A nádpálca még szikrázva villant meg olykor a levegőben. A szellő visszafordult. Az asszony nevető hangjának rongyait hozta felém...

13.

Semmi kétség, Vera itt van a közelben, a Vera hangját hallottam. A drinai villák alól még visszafehérlett hozzám nagy, fehér szalmakalapja.

Lakik az emberben valami kontár ezermester, aki mindenhez akar érteni, száz dologba fog egyszerre, megriad és bosszút forral, magyaráz és fejet csóvál, úgy tesz, mintha mindent természetesen találna s aztán hülye tanácsalansággal bámul a legközönségesebb esemény szemébe, mert azt sem tudja megérteni, amin a gyermek se akad meg. Mennyi dologba kerül az emberi észnek, míg ezt a kontár ezermestert leszereli, míg egy kis rendet csinál munkájában, míg sorra megállapítja, hogy mi volt elvéve, mire hibázott rá a kontár és mit nem tudott egyáltalán megérteni? Az ember jobbik sorsa fordul meg sokszor ezen a nehéz tallózáson, hogy az ész elég hamar kapja le a lábáról azt a rendetlenkedő, bajcsináló kontárt. Aki átengedte magát az ezermester kalauzolásának, már ott is veszett, mert el kell merülnie az egymásnak ellentmondó, egymás hajába csimpaszkodó ítéleteknek és tévedéseknek. Jaj, akinek ezermesterjét gyorsan láncokra nem veri a lélekjelenlét! És ez az ezermester dolgozik leghamarább az emberben, ha valami baj szakadt rá.

Nem tudtam eligazodni, hazamenjek-e vagy ott töltssem az éjszakát az erdőben. Száz érzés száz veszedelemmel ijesztett. Talán utánam jött Vera. Talán esztendők óta kutat s most végre rámakadt, de asszonyi ravaszsággal kerülget még egyelőre, hiszen most már nem téveszthet szeme elől s ha szakadatlan kering körülöttem, egyszer csak útjába tévedek s akkor még ő játszhatja a meglepettet. Nini, Arday! Hát maga hogy kerül ide? De mit akarhat? Miért keres? Most se mondott le rólam? Vagy éppen azért várt olyan sokáig, hogy a magányosság kiöl belőlem minden energiát s egy szép napon csak odabukom lábaihoz, mintha egyebet se kerestem volna hosszú éjszakákon keresztül, csak azokat a gyalázatos kis lábakat, amelyeknél kisírhatom magamat? Vagy egyszerűen csak fölkeresett, hogy meggyötörjön, s az a kő lehessen, amelyik újból föl tudja kavarni a tó vizét: lelkem csöndes nyugodalmát?

Az a kontár ezermester nem állott meg ennél az első szálnál. Kiejtette kezéből s másik után nyúlt.

Lázasan fogta, ráncigálta, gabalyította. S azalatt fölmerült lelkemben a kérdés, hogy nem-e véletlen sodorta ide Verát? Én sem kerestem senkit, még tán a nyugodalmat sem. Legalább tudatosan nem. S itt vagyok, bújom a falut, az erdőt. S az a véletlen, mely így játszott velem, fölkaphatta Verát is, aztán szállt vele, míg éppen a drinai völgybe tette le. S most ő is itt van. Úgy lehet, éppen olyan kevésbé tudna róla számolni, mint én, hogyan került éppen ide. Ha pedig a véletlen éppen kettőnkkel játszik: mit akarhat velünk? Talán szenvedést főst az ő arcára is, hogy megejtsen azzal a szomorú arccal, felköltse bennem a sajnálkozást és ostobaságot tétessen velem. Mindig meghat a szenvedés és hát még, amikor valakinek arcáról a magunk szenvedése sír! - Arday, vigyázz, - kiáltott bennem valami, - a véletlen megunt, hogy mindig olyan szomorú arcot vágsz és bohóc-sapkát csap a fejedbe! Vigyázz! S keresztülfutott rajtam a hideg, ha elképzeltem, hogy tíz esztendő után képes lehetnék arra az ostobaságra, melyet a katasztrófa után szerencsésen el tudtam kerülni. Az a sihedertűz is megijesztett, mikor az asszony egyszerű megjelenése is fölszította bennem: - hát sohasem fogok már megvénülni? S most még arra is kellett gondolnom, hogy az az asszony: az én elvált feleségem. Hát úgy kell nekem véges végig bujdokolnom a török elől, amikkel a nevetségesség meg akar fogni?

- El kell utaznod! - vijjogott bennem a megrémült ezermester.

De csakhamar ő maga volt, aki léhán nevetett a szívemben. Mintha azt akarta volna velem elhíttetni, hogy a véletlen nem csinálja már romantikus lelkek receptje szerint a dolgát. Ohó, a

véletlen megöregedett és humorista lett. Nem dolgozik ábrándokon, hanem kiábrándít. S ekkor eszembe jutott, hogy Vera nincsen egyedül, az a Hittig kapitány van vele, vagy minek szólította. S mikor egy asszony Hittig kapitánynyal indul az erdőbe, aligha tudja a bánatost játszani, de nem is volna értelme. A Hittig kapitányok, ha nem arravalók, hogy velük játszanak el az asszonyok, arra semmiesetre se jók, hogy a bánatost játsszák mellettük. Nem, Vera nem akar velem találkozni, nem kergeti a nyomomat! Ilyen útra nem kísérteti magát az asszony Hittig kapitánynyal s Vera legkevésbé. A végén ő se vethette le magáról a Sztropkay főhadnagy úr emlékét, mint egy ócska blúzt!

Azon kaptam magamat, hogy Hittig kapitány boldoggá tesz. Óh, bár volna hús a fajtájából és szegődnék valamennyi Vera kíséretébe! Mert amíg a Hittig kapitányokat látom mellette, nem lesz hatalma fölöttem.

Az ezermester ujjongott, sértegette Verát:

- Nincs asszony, aki egyenesebb úton járna, mint a te feleséged. Óh, az nagyon egyenes asszony! A katonatiszteken kezdte s hűségesen megmaradt az első csapáson. Most is katona a szeretője. Óh, Vera nem tér le az egyenes útról...

Az erdei éjszaka mélységes csöndjében reszkettem. Az a brutális, gyilkos hang, mely kegyetlen kéjjel szólalt meg bennem, egy pillanatra megijesztett. Hanyatt terültem a fűben s ijedt lélekkel figyeltem az erdő hangos lélegzetét. Közvetlen közelemben olyan volt, mint valami suttogás, mintha szerelmesek forró ölekezéséből hangzanék ki kurtán, tüzesen, de olykor harsogva zúgott felém, éles süvöltéssel, mintha valahonnan már elindult volna a bosszu, mely mélységes haraggal fog rámcsapni. Egy-egy éles recscsenés hallatszott: talán a bosszu száguldott el az ágak között.

A bajcsináló ezermester már megijedt szívemben.

Talán még sincsen igazam. Az a Hittig kapitány panaszkodott, hogy az egész garnizon galambnak csúfolja, pedig számár. S azt mondta, hogy öt év óta nem volt szemtelen. Hátha csakugyan számár Hittig kapitány úr? Mintha ismerném ezt a hangot, a hiába ostromlók, a gyámoltalan, az ártalmatlan Don Juanok ügye-fogyott hangját! S jártam az éjszakában, fáztam a hirtelen támadt gondolataimtól, hogy Hittig kapitány csöppet sem látszott diadalmas szereplőnek s a Vera hangja sem hasonlított az olyan asszony hangjához. Hátha nincs igazam...

Ezer ajakkal suttogott nekem az erdő. S nyitott szemekkel, ijedten meredtem az éjszakába. Az ezermester már egészen belegabalyodott a sok szálba, amit elkapott, leejtett, összegubancolt. S az igazi szálát még mindig nem látta. Nem láttam...

14.

Hajnaltól vetődtem haza. Az a svábasszony csakugyan helyére igazította a tükröt s én nem bírtam magammal, belenéztem.

Nem láttam Sztropkayt.

Abban a pillanatban meggyűlt bennem mindaz a félelem, harag, kétségbeesés, mely az éjszaka megrohant s kacagnom kellett. Mégis lelketlen vagy Sztropkay Bálint! Esztendőkön át megkínóztál, - agyonnéztél: egyszer kereslek, hogy erősíts indulatomban és akkor nem vagy a tükörben. Óh nem félek már tőled, gyűlöllek!

Az ágyra vettem magamat és holtra voltam fáradva. De nem tudtam aludni. Az az egész vívódás, mint valami ismétlődő álom, húzott át a lelkemen s most úgy éreztem, hogy a végére jutok. Az erdőben még volt egy utolsó reménységem, minden tépelődésen keresztülrezgett az a hitem, hogy hisz ezek csak futó fájdalmak s az utolsó szó úgyis a Sztropkay Bálinté. Gondolhatok én akármit, hihetek a véletlen játékában s a Vera ártatlanságában: Sztropkay majd megjelenik s akkor én csak gyűlölni fogok. Mert félhettem én Sztropkaytól, futhattam a kínzásai elől, amelyekkel mindenütt megtalált, de az esztendők során fölnevelkedett bennem valami babonás tisztelet ő iránta: a nevetségességtől Sztropkay óvott meg. Az ő fecsegése nyitotta föl először a szememet, az ő halott arca űzött ki szívemből minden bocsánatot és gyöngeséget, az ő némasága erősített engem gyűlöletemben. S egész éjszaka megvolt az az utolsó reménységem, hogy a sokfajta érzés, a gyöngédség, félelem, cinizmus elmúlik, mint kakasszóra az éjszaka. Csak Sztropkay Bálint arcát kell látnom.

S most éreztem, hogy az is a Sztropkay válogatott kínzásai közé tartozik, ha epedve várom és nem mutatkozik. Egyszerűen cserben hagyott, mikor szerettem volna, hogy felbőszítsen. Bámulhattam nyitott szemekkel a levegőbe, hazudhattam a lecsukott pilláimmal éjszakát a szobámba, kereshettem képeken, tükörben, magam mellett az ágyban: az én holdam nem volt ma sehol. Úgy esett neki jobban, hogy magamra hagyjon vergődésemben s ez a fölfedezés, amennyire fölbőszített az első pillanatban, később valahogy leszerelt. Azt a zúgást éreztem a fülemben, mint amikor az ember elmerül az árban s érzi, hogy az a korhadó fadarab is vele merül, amelybe kapaszkodott. Hát vége! Valami történni fog... valami... az ember már nem tudja, hogy micsoda...

Úgy rémlett, mintha hirtelen fölemelkednék ágyam szélén: - Vera. Egészen olyan volt, mint amikor a fogházban látogatott meg utoljára. Csöppet sem érzékeny, hidegszavu s csak a szemében van valami félnék reszketés, de talán az is csak képzelődés volt. Óh, nem lágyul el az asszony. De nem is volt köztünk idegenség, mintha tegnap lett volna, amikor utólszor beszéltünk egymással. S mintha most is csak azt a beszélgetést folytatná, amely megszakadt, derékba tört, mert én eltemetkeztem a szalmazsákba és nem akartam róla tudni.

- Beteg vagy?

- Beteg vagyok.

- Nem tudlak kigyógyítani, mert magam vagyok a betegséged. Ha meghalnék!

- Talán.

- Meghalok. Csak légy türelemmel.

Fölugrottam. Bizonyos, hogy aludtam s az ő szavára riadtam föl. Kábult fejemben lomhán kóválygott valami: - mostanában talán sokszor is kell majd vele álmodnom! Hiszen csak az erdő választ el egymástól s ha megállok a drinai tölgyek alatt, úgy lehet, meglátom vala-

melyik verandán, mellette Hittig kapitányt, aki panaszkodik, hogy nem állja már a kantin csufolódását. Vera kacag s a szellő elkapkodja a kacagását, mint valami csipkefátyolt és elhozza az erdőbe, a tölgyek alá. Olyan különös... szinte érzem azt a csipkefátyolt... megakadt az én hosszú, bozontos szakállamban.

A halántékomon hűvösséget érzek. Álmomban megint ott vagyok a tükör előtt. Sztropkay még nem került meg. Látom magamat, annyi idő után. De milyen öreg vagyok! A hajamba liszt esett. A szakállam szinte rozsdásodik és veri a mellemet...

15.

A következő napokban sokszor volt olyan érzésem, mintha alva járnék s mindig csak olyankor ébrednék már föl, amikor szégyelnem kell magamat. Emlékszem egy szőke fiatalemberre, vékony, leányos vonásokkal s olyan szemekkel, amikben reszketett a gyöngye lélek. Ezt a hisztériás emberkét hipnotizálta a társaságban egy doktor s ráparancsolta, hogy tíz másodperc után ébredjen föl, aztán pedig további tíz perc után, ha már a társaság minden tagjával beszélgetett, lépjen hirtelen elébe és lopja ki zsebéből az aranyórát. A vékony fiatalember úgy tett, ahogy a doktor parancsolta. Tíz másodperc után fölébredt, sorra járta a társaság tagjait, megállt egy leányka előtt, akiről mindenki tudta, hogy ideálja, fecsegett neki édes bolondságokat, pirult és boldog volt, aztán mikor a kiszabott tíz perc is letelt, valami fájdalmas erőlködéssel a doktorhoz ugrott és kirántotta zsebéből az órát. De abban a pillanatban valaki elkacagta magát s a szegény fiu reszketve, égő szégyenkezéssel suttogetta:

- Doktor úr, mit tett velem megint?

Óh, hányszor suttogtam én is most lázban, a szégyen perzselő hevében: mit tett velem, mit tett velem? Mert hiába kerestem föl az erdő legismeretlenebb pontjait, hiába akartam megrészegetni madárfütytől, virágillattól, hiába jártam egész nap mámoros fejjel az egyik fától a másikhoz: ha jött az alkony, megint csak ott ébredtem föl valahol a drinai mesgyén s szemem szomjasan itta föl a villatelep képét, melyet haza akartam vinni, mint az óriásleány vitte kötényében az egész huszárezredet, mert egy huncut kis bajuszt látott meg benne. Az egész villatelepet fölszívtam emlékembe, hogy útközben és otthon szétszedjem, apróra megvizsgáljam: azért a kis szobáért vagy azért a kis ágyért, amelyben talán ő álmodott.

S mindig elfogott a szégyen. Mikor az éjszaka elröpült az erdő fölött s összeszedte a nap maradék fényét, hogy kivilágítsa vele az égboltot: betemetkeztem arccal a fűbe s rejtegettem iszonyu szégyenemet. De a fűvek, a virágok, a bogarak telisúgták a fületem kérdésekkel: „Mit akarsz?” „Mi lelt?” „Talán most kezded szeretni?” - s a lelkem meg-megremegett, mintha most állnék az igazi bírám előtt, aki nem éri be kiszámított, előre megcsinált feleletekkel, mert a lélekbe lát s nem a szavamra hallgat, ami sohasem egészen őszinte, hanem a lélekben kutat, ahol száz szép hazugság mögött mindig megtalálható az igazság. Aztán hebeghettem én a fűnek, a virágnak, a bogárnak, dadoghattam zavaros ostobaságokat: fölöttem bánatosan suttogett az erdő és rázta a lombos fejét csöndesen, mélységes szánakozással.

Óh, mennyire szégyeltem magamat. Az éjszaka csöndjében összeszedtem megmaradt energiámat és próbáltam magamra parancsolni, hogy ezentúl kerülni fogom az erdőt is. Nem barátom immár ő sem: ellenségem, kísértőm, törbe ejtőm. El akarja velem hitetni, hogy érti az én tízesztendő magányomat, tudja, hogy nem Sztropkay elől menekültem, aki úgyis elkísért, hanem az asszony elől, akit elvesztettem és nem mertem újra megtalálni. Ohó - véltem az erdő haragos mozgásából kihallani - akinek mindegy az asszony, aki megcsalta, sarkon fordul s azt mondja: gombház, ha leszakad, lesz más! A világ csak úgy hemzseg a megcsalt férjektől, akik tánclépésben keringöztek a másik asszonyhoz s annak édes hizelkedése közben azt felelik a világ kacajára: íme, engem is csak szeret az asszony! Ha az egyik nem, hát a másik! S a férj csak addig nevetséges, míg az új asszony meg nem jelenik az oldalán. Az asszony ellen legjobb orvosság a másik asszony. De te nem kerested a másik asszonyt, te elbujtál a magányba, elkószáltál az erdőbe és titkon ápoltad az ő emlékét, akit elhagytál a hűtlensége miatt, pedig nem akarsz, ah, nem is tudsz hinni a hűtlenségében!

S másnap meg azután mégis csak ott voltam az erdőben s mikor az alkony piros köpenyegén leszállott az éjszaka alvó tündére: ott, a drinai erdőszélen mindig velem volt első találkozása. Ha kinyitotta a szemét, engem látott meg. Akkor szétszakította az alkony köpenyegét, elszórta

az égre, a fák koronáira, a drinai villák tornyocskáira s aztán sötéten nézett rám, némán. Nem állottam a tekintetét, szégyenkezve fordultam meg. S éreztem, hogy elkísér, szeliden fölemel a fűből, ha le akarok pihenni s csak akkor távozik, ha már otthon vagyok, az ágyamban. Oh, hogy nem volt erőm az ő tanácsa után indulni, pedig jót akart velem! Alig vártam, hogy távozzék, aki egyetlen jóakaróm volt. Az első kakasszóra megkönnyebbült a mellem, melyet már nem fojtogatott az éjszaka. És kábultan, valami csodálatos izgatottságban örültem le a napot, hogy estefelé akaratlanul is ott legyek megint a drinai határon.

De két hétig hiába bolyongtam az első találkozás helyén. Olykor úgy tetszett, mintha megint hallanám kacagását s nem volt erőm, hogy az erdei úton megvárjam. Vigyázva, lessel vágtam a sűrűbe, hogy elrejtőzzem, ha csakugyan jönne. Ah, nem jött. A madarak kacagtak talán s akkor olyan fájdalommal ereszkedtem le az erdőbe, mintha találkozási maradt volna el valaki, akitől nem szoktam meg, hogy fájdalmat okozzon. Minden idegem fájt, reszketett, kínozott. S ezeken a napokon betegesen kívántam a találkozást, melytől annyira féltem. Az ember a végén maga ugrik az örvénybe, mert halálra fárasztja az óvatosság, hogy elkerülhesse. Csak már találkoztam volna Verával!

Későn volt, júliusban. Valami átnyilalt a szívemen: - ha beteg volna!

Gyors léptekkel szeltem a sűrűséget s mintha az erdő suttogását akarnám magamtól riasztani, hangosan ismételtettem: holnap este belopózom a drinai völgybe, villától villához szököm, az ablakokon benézek - meg kell találnom... Ha beteg volna! Vagy talán el is utazott!

*

Hirtelen világosság szűrődött át a lombokon. Heves, nagy világosság, mintha kigyulladt volna valahol az erdő. Amint a fényhullámok elhimbálóztak a levegőben, mámoros bogarakat láttam bennük röpködni, széles karéjban, mintha a hajlongó ágak terelnék folyton egy rajba. S egyszerre hangok áradtak felém, vidám, kicsapongó hangok, szokatlanul hangzók az erdei éjszakában.

Visszafojtott lélegzettel siettem a fény irányába.

A másik percben megismertem a drinai svábokat, akik rőzselángoknál hancuroztak s valami társasjátékban mulattak. Azzal a bolond sváb dialektussal rontották a levegőt, de a játék ugyanaz volt, amire gyermekkoromból emlékszem. „Csin-csin” - „ki van odakinn?” - hangzott a vidám kérdés, a vidám felelet. Leányhang mondta rá: „az angyal a harminchárom rózsalánccal!” Mélyebb férfihang dörmögött utána: „az ördög a harminchárom vasvillával”. S aztán a lányok sívalkodtak; „mit keres? mit kíván?” „Jázmint, rózsát, rezedát... jácintot, szegfűt, violát.” Mire kivált egy leánykaréj a sokaságból s az erdőn eláradt a kacagás.

A homályból elnéztem a bolond játékot. Úgy látszik, búcsu napja volt Drinán, keveslik olyankor a svábok a nappalt s megtoldják az éjszakával, melyet az erdőben vernek föl.

„Csin-csin.”

„Ki van odakinn?”

„Az angyal a harminchárom rózsalánccal.”

A fűben köröskörül öreg sváb asszonyok vigyázták a fiatalok játékát, míg a férfiak sört ittak s kiterített nagykendőn máriást játszottak. A kicsike svábok a fák tetején guggoltak, mint a csirkék, ha aludni tértek. A fák alatt egész máglya volt meleg ruhákból. Azokat úgy dobták egy csomóba, mert az is mulatság még, ha utóljára mindegyik kiválasztja a magáét a máglyából.

Lázasan kutattam a rőzselángnál a nyaralók csoportját. Mert úgy tudtam, hogy a nyaralók ezen az éjszakán ki szoktak sétálni az erdőbe a látványossághoz.

Valami súgta bennem:

- Talán itt van!

Megkerültem a csoportot. S egyszerre meghallottam a Hittig kapitány hangját.

- Ötven legényt szeretnék ideparancsolni a kaszárnnyából. Az volna a multság! Mit szól az ötletemhez, asszonyom?

Vera egy fatörzsön ült s a rőzseláng körülfolyta az arcát. Egy pillanatig kábultan néztem. Csöppet sem változott meg. A szénfekete haja szinte szikrázott a lángfürdőben s a két szeme kisugárzott az arc gyöngé haloványságából, csudálatos tüsszel. A kezei, amint tejfehéren pihentek az ölében, hasonlítottak két hószín galambhoz, amelyik édes turbékolással símul egymáshoz. Az ember szinte félt, hogy valami erősebb hangra ijedten száll föl a két kis galamb. Pedig csöndesek voltak, úgy tetszett, kell nekik a pihenés.

A szemeim tágra nyíltak s alig tudtam magamról, mialatt ott álltam vele szemközt, ahol egész lelkemmel ihattam föl a képét. Valami fájdalmasan édes gyönyörűség ült minden tagomba, olyan zsibbadtságot éreztem, mintha csókba fulladva várnám, míg lassankint hal el minden érzésem, minden idegem. Már eltűnt előlem a játszó svábok csoportja, elillant a Hittig kapitány alakja: az erdő egy részének éreztem magamat, amelyik nyög és sóhajtoz a titkos gyönyörűségtől. Mintha eleven szemekkel adatott volna látnom, mikor az erdő tündére megáll a tűzfolyam partján, aztán ledobja zöld palástját és fejedelmi alakját megmeríti a tüzes habokban. A torkom is kiszáradt s csak őt láttam, ragyogva a rőzse világító lángjában.

De hirtelen elborított a tűz. A lángnyelvek hozzám értek, belém kaptak. Megmozdult bennem az indulat.

- Mért nem néz ő is reám? Mért nem érzi, hogy itt vagyok? Meg kell látnia!

Nem voltam már ura magamnak. Előre szöktem a homályból s odaálltam a rőzsemáglya mellé, mintha közelebből akarnám nézni a játékot. Úgy tettem, mintha mosolyognék és semmit se láttam. De hiszen nem is akartam én látni semmit sem. Amire én szomjaztam, a legnagyobb gyönyörűség italát mohón habzsoltam, mint gyerek az édességet. Éreztem, hogy a láng arcomba világít, hogy torzonborz fejemnek száz szem pillantása esik egyszerre, hogy a játék megakad egy pillanatra s tán az erdő is kinyitja a szemeit, hogy megbámulja azt a furcsa vadembert, aki egyszerre megjelent a rőzsefényben és senki sem ismeri, mindenkinek idegen. Ah, nem mindenkinek! Van itt valaki, aki ismeri, de nem ismer rá mindjárt. Csak bámulja eleinte, mint a többi, de aztán kigyúl benne valami sejtelem, valami homályos emlék, ami csak benne él, föltámad lelkében egy kép, melyet más sohasem látott s akkor jobban is meg-nézi majd azt a rőzselángban égő fejet: az én eltorzult, elhanyagolt fejemet. Éreztem, hogy a száz pillantás közül egy rajtam ragad ismerősen, kutatva, lázzal. Ah, ha az a pillantás elborul! Ha megismer! Meg kell azt nekem éreznem, ha nem is látom. Abban a pillanatban ujjongva csendül meg bennem lelkem minden csöngettyűje és ünnepet hirdet: - Vera megismert.

Valami zúgás hangzott, morajlott, áradt körülöttem. Úgy rémlett, a Hittig kapitány hangját hallom. Aztán a sváb leányok kacagtak.

S hirtelen sikoltás hangzott.

- Vera sikoltott... Vera megismert, - ujjongott bennem az indulat s már kiugrottam a mulatozó körből, az erdőben voltam. Még egyszer hallottam azt a sikoltást s a vadorzó gyönyörűségét éreztem, aki megtudja, hogy golyója talált. Még nem enyém a vad, de már halálra van sebezve. Ah, eljövök, visszajövök érted, csak menjenek előbb az avatatlanok, akik ott settenkednek közeledben! Visszajövök! Vissza!

A sikoltást hallottam, de hol jártam én már akkor?...

16.

Szívemben volt a tavasz, nagy piros örömvirágok nyíltak ki benne. Most én hoztam virágot az erdőnek.

Heves gyönyörűséggel indultam rendes sétámra s egészen bizonyos voltam benne, hogy találkozni fogok Verával. Nem is fogom keresni, csak úgy céltalanul őgyelgek az erdőben, de valahol mégis utamba fog akadni s a virágok közül rám mosolyog, vagy ha talán nem lesz mosolygós a kedve, rám tekint hosszan, szomorún. Óh, ha mosolyog, ha búsul: én vidáman köszöntöm rá a jó reggelt, mert az én szívem teli van vidámsággal s tíz esztendő fagya olvadt le rólam tegnap este, abban a lobogó rőzselángban. Mintha az az egyetlen, fájdalmas sikoltás megfizetett volna minden szenvedésemért. Mintha jobban csináltam volna dolgomat, mint Sztropkay Bálint, aki ügyetlenül ugrándozott és száz helyről ijesztett, míg én csak egyszer jelentem meg Verának, de ha egész temető nyílt volna meg szemének, attól se ijedt volna meg jobban.

Úgy meg voltam elégedve magammal. A fegyveremet elsütöttem az erdőben s azt hittem, hogy széles jó kedvemben teszem. De mikor visszhangja támadt távol a lombok közt s ijedten sikoltottak a rigók, valami gúnyos hang szólalt meg bennem:

- Tudom, miért sütötted el a fegyvered. Igazad van, ez nyomra vezetheti Verát.

Szándékosan úttalan útra iparkodtam, ahol semmiféle csapás sem árult el emberi nyomokat és a törpe erdei bozót nyögött, recsegett lépteim alatt. Valami hangyabolyba találtam lépni s a kis fekete hadsereg riadtan futott szét az avarban. A megsárgult levelekbe élet költözött s mozogni kezdett az egész levélszőnyeg, ahogy a hangyák menekültek alatta. Nagy szarvasbogarak csudálkozva figyelték ezt a földindulást, aztán hirtelen kiterjesztették szárnyaikat s fölrepültek a levegőbe. Haragosan morgott az egész erdő.

Mit törődtem én morgásával! Csak törtettem a sűrűn át, mint a vad.

S egyszerre ott voltam azon a megtaposott tisztáson, ahol tegnap a drinai svábok játszottak. Az első percben szinte csudálkoztam, hogy nem látom Verát ugyanazon a fatörzsen, ahol tegnap ült. Hát el tudott menekülni? Vértó sebével föl tudott tápázkodni, hogy a vadorzó ne akadjon rá, ha visszajön? De aztán örült szomjuság fogott el s odaléptem a csonka fatörzshöz, mintha ki akarnám emelni a földből gyökerestül, hiszen neki adott pihenőt! Úgy néztem, mint valami emléket, amit magammal kellene vinnem. Vera ült rajta.

Csöndesen lélegzett az erdő, apró, tarka bogárkák raja szállt föl, mintha a bokrok illata volna.

Leültem a fatörzsre és vártam. Őt vártam. Olyan érzésem volt, hogy ide kell jönnie, úgy beszélünk meg és el is fog jönni. Behunytam a szememet, hogy ne zavarjam, ha észrevétlenül akar mellém szökni s csak akkor lássam meg, ha már ott áll előttem s a szeme erős nézésével kényszerít, hogy föltekintsek. A forró álmodozás hosszú perceiben úgy képzeltem, hogy lehámlik rólam a tízesztendő rozsa s megint fiatalon, a tüzes vágy türelmetlenségével lesem érkezését. Olyan erősen képzelődtem, - hogy játszani kezdtem a puskámmal, mintha csak egy kis divatos sétatálcáca volna, amit türelmetlenül forgat kezében a ficsúr. De minek is várat az a lány olyan sokáig magára? Hiszen el akar jönni. El kell jönnie...

A sűrűből férfihangot hallottam. Elfojtott dühvel ismertem a Hittig kapitány hangjára. Óh, hát katonai kísérettel jön a találkozásra!

Hallottam a kapitány szavát.

- Ostobaság! Valami vadember volt s Ardaynak nézte.

- Ő volt! - szólott az asszony.

- Hát nem kegyetlenség, hogy most velem kísérteti magát az urához? Állatkínzás ez, asszonyom!

- Hazamehet, kapitány úr!

- Köszönöm, úgy még sokkal rosszabb volna.

- Hát akkor hallgasson.

Legjobban szerettem volna, ha hirtelen megnyílik alattam a föld s eltűnhetek a szemük előtt. Az az ujjongó diadalérzés, mely az utolsó percig fölemelt, valami szégyen tüzében hirtelen elpárolgott. Már semmit sem éreztem abból az ujjongó önértetből, mely elhitette velem, hogy a szemem pillantásával vezetem, parancsolom a Vera lépteit, mert ura vagyok. Nem, nem vagyok ura. Megint csak az a féltékeny örült, féktelen ember vagyok, akiből kiváltja az indulatokat egy szó, melyet nem ért egészen, egy férfi, akit nem szeret az asszony oldalán látni. Még nem is láttam őket, csak a hangjuk mérge csöpögött lelkembe s bolondul sértegettem újra mindakettőt. Megcsalnak - a nyomorultak.

De fölráztam magam. Megcsalnak? Hiszen idegenek! Vera nem feleségem, régen elváltam tőle. Ha szeretője a kapitánynak, mi közöm hozzá?

Semmi közöm. Nincs feleségem. Nincs!

Fölugrottam. Bekiáltottam az erdőbe:

- Ki emleget itt engem?

Éreztem, hogy egy kicsit rekedt a szavam, szégyeltem az indulatomat. Puskámat a vállamra kaptam s nyugodtabban indultam eljűk. Az erdei útról akkor kanyarodtak be a tisztásba.

Láttam, hogy Hittig kapitány kedvetlenül lassítja lépteit s egy kicsit talán szégyeli is a szerepet. Idegesen játszott a kardjával s miután hidegen szalutált, egyszerűen hátat fordított. Én is megállottam a tisztás közepén s minden erőmmel visszafojtottam azt a kellemetlen érzést, mely szinte fojtogatott. Mert éreztem, hogy ha indulatomra hallgatok, lelövöm a kapitányt. Csak Vera volt igazán nyugodt s azzal a könnyűséggel, melyet a katasztrófa után is csodáltam benne, már föl is találta magát a nehéz helyzetben.

Mosolyogva közeledett hozzám.

- Nem bánom, ha haragszik is, de fölkerestem. S hogy mindjárt megmondjam, nagyon illetlen volt, mikor az este szó nélkül megszökött.

Úgy tettem, mintha csudálkoznám.

- Nem tud maga hazudni, - mosolygott Vera, - maga is megismert engem az este s azért állott a világosságba, hogy meglássam. Nem mert megszólítani?

Valamit hebegtem talán, de nem is tudok róla. Ez a nyíltság levett a lábamról.

Vera felém nyújtotta kezét.

- Hiszen most már nincs oka haragra. Minden úgy történt, ahogy maga akarta. Azért talán csak nem felejtette még el, hogy ismert valamikor? Nos? Lőrinc!

A kezemet nem bocsájtotta el, odavezetett a kapitányhoz.

- Bemutatom az urakat egymásnak, pedig ha jól tudom, egyszer már találkoztak.

S mintha a legközbömbösebb megjegyzésen kellene átesnie, halkán szólt hozzám:

- A kapitány úr segédje volt Sztropkaynak. Persze, akkor még hadnagy volt.

A vér elöntötte az arcomat, abban a pillanatban nem tudtam, mi bőszt föl jobban: az az elvetemültség, hogy éppen a Sztropkay egyik segédjével sietett hozzám, vagy az a vakmerőség, hogy az első találkozásnál ki meri ejteni előttem a Sztropkay nevét? S most már meg tudtam magamnak magyarázni, miért bántott már öt perc óta az az érzés, mintha az, ami körülöttem és velem történik, párbaj volna. A kapitány csakugyan úgy húzódott meg a háttérben, mint a párbajsegéd, ez a tisztás, ez a csönd s mi ketten, akik ellenséges indulattal keressük egymást: - igen, értem, hogy annak a párbajnak hangulata megint elfogott. Csak a doktort nem látom. Vagy talán odafönn van, a felhők fölött? Bizonyos, hogy ő sem tud rajtam segíteni, mint ahogy a másik sem mentette meg Sztropkayt.

Valami makacs indulat dolgozott bennem. Bátorság van ebben az asszonyban, az kétségtelen. Ha azt hittem, hogy van egy téma, melyet a macska ügyességével fog mindig kerülgetni, hát ebből a hitből elég hamar kiábrándított. Semmit se kerülget. Úgy beszél Sztropkayról, mintha valami északnémet guvernánt lett volna, aki meghalt öröklött mellbetegségben. És amikor tíz esztendő után először találkozik a volt urával, bemutat neki egy kapitányt: - Neked is ismerősöd, hiszen segédje volt Sztropkaynak, akit szíves voltál megölni. Hát bátor asszony, az bizonyos.

Azt hiszem, elérte a gúnyos mosolyomat. Nem ijedt meg tőle.

- Mondok magának valamit, Arday. Ha most is haragszik még, az ostobaság. Tíz esztendő után akár a hajam színét is elfelejthette volna már s ha jól emlékszem, elég illedelmesen viselkedtem, hogy ne haragítsam újra magamra. S valahogy azt ne merje hinni, hogy kerestem. Most sem kerestem s mikor Drinára jöttem, sejtelmem se volt róla, hogy magára akadok. Még azt is megmondom, hogy Drina a kapitány úr ötlete volt s őt csak nem akarja gyanúsítani, hogy szándékosan vezetett volna ebbe a faluba, ahol magával találkozhatom. Drinára jöttem, mert a kapitány úr ide szökhetik leggyakrabban. De ha a véletlen úgy akarta, hogy mégis találkozzunk, akkor ne legyen illetlen s nyugodjék bele a véletlenbe. Igérem, hogy nem fogom megnehezíteni a helyzetét s ha ezen a szükséges bevezetésen átestünk, annyi leszek magának, mint akármelyik idegen asszony, akivel az ember fürdőhelyen találkozik. S ha meggondolom, tőlem még kisebb oka lehet félni, mint a többitől. Mert az én multamat ismeri - hát én olyan érdekes asszony vagyok.

Egy falevél volt a kezében. Azt most a magasba fujta.

- Könnyű játékszer, - mondta halkabban.

A kapitány dühösen fakadt ki:

- Nem tűröm, hogy így beszéljen magáról! Das ist garnicht mehr anständig.

- Hittig! - szólt rá Vera.

- Nem, ez már nem is járja. A nagyságos asszony azt hiszi, hogy szabad ilyen tréfásan beszélnie, pedig... Az ördög fogja az ilyen beszédet türelemmel meghallgatni!

Úgy tett, mintha távozni akarna. Vera hangos nevetéssel szólt utána:

- Hittig, maradjon. És ne tegyen nevetségessé.

- Persze, nevetségessé, - dohogott a kapitány.

Vera már megint hozzám fordult.

- Nos, Arday? Akar udvarias lenni? Hiszen látja, hogy nem akarom maga előtt a büntelent játszani. Vagyok, akinek hisz s nem fogok magával vitatkozni. De talán csak nem akarja velem elhitetni, hogy a férfiak olyan válogatósak? Negyven vagy ötven napig - mert tovább nem maradok ebben a faluban - meglehet egyszer a magamfajta asszony társaságában is.

Megfogta a kezemet és vitt magával.

Hittig kapitány haragosan dörögte.

- Ki látott még ilyet? Úgy beszél, mintha igazán rossz volna.

Vera már a karomba akaszkodott s megindult velem az erdei úton. Az én fejem zúgott, az agyvelőm hánykolódását éreztem, s nem mertem az asszonyra nézni. De hallottam, ahogy nevetve szólt hátra a kapitánynak, mintha csak a kis kutyájának szólna:

- Ne morogjon, Hittig. Mondtam már, bizonyítsa be, hogy tisztességes asszony vagyok, bizonyítsa be, - ha tudja...

17.

Már a drinai völgyben jártunk. A kapitány csakugyan olyan volt, mint egy féltékeny kis kutya, aki folyton mögöttünk szaladgált és morgott. De én csak a Vera kérdéseit hallottam.

- Maga is itt nyaral?

- Nyolc év óta, télen, nyáron. Amióta kijöttem a fogházból.

- Miért nem láttam tegnapig?

- Túl az erdőn lakom. A falut Seregélynek hívják. Nem igen járok emberek közé.

Vera már kiszalajtott a száján:

- Miért?

De hirtelen a szemembe nézett s bocsánatot kért.

- Ezt nem kellett volna kérdezni. Ne feleljen, Arday. Ha nem jár emberek közé, a maga dolga és nincs jussom megkérdezni, miért teszi. De engem nem fog kerülni...

- Nem.

- Ha nem akar meglátogatni a villában, kijövök én az erdőbe. Jó lesz?

- Nagyon kegyes, asszonyom.

- Csak mondja meg nyíltan, hogy így jobban szereti. Nem vagyok kényes. Aztán magam se találom a helyemet abban a villában, szívesen jövök az erdőbe.

- Erdei vad vagyok, biztosan rám talál, akármikor jön.

Vera jókedvűen fordult hátra a kapitányhoz.

- Velem fog tartani, Hittig?

- Tudok is én magától elmaradni!

- Mert Hittig az én állandó kísérőm, - fordult megint hozzám. - Hja, én asszony vagyok s nem vehetek puskát a vállamra, ha az erdőbe indulok. Az én fegyverem a kapitány úr.

Nem akartam semmit sem mondani, de már kiszaladt a számon:

- Látom.

Vera rám nézett és egy percig olyannak láttam az arcát, mint egykor régen. Bizonyosan tudtam, hogy mindent megértett elfojtott megjegyzéseimből, hiszen az ilyen kilopózó szikra biztosan elárulja a zsarátnokot. Nyilván jól esett neki, hogy így belátott a lelkembe s valószínűleg erősebbnek érezte már magát velem szemben. S én alig tudtam magamon uralkodni, egészen elborított a haragos indulat.

Vera csöndesebben szólt.

- Még megkértem volna valamire, Arday, de nem merem. Azt hiszem, nem tenné meg, mert én kértem.

Amint tekintete megpihent arcomon, megértettem belőle, hogy mit hallgat el. Valami ösztönöm lehetett, hogy ennek az asszonynak egy kicsit borzas is vagyok s röstelli, hogy Hittig kapitány ilyen vadnak és elhanyagoltnak lássa az ő volt urát. Nem voltam most elég csinos,

hogy a kapitány féljen tőlem. Ha levétném a rozsdás szakállamat és egy kicsit rendbe hozatnám az üstökömet -

Elbúcsúztam.

- Tehát holnap az erdőben, - szólt Vera.

- Mindig ott vagyok, - feleltem s szégyenkezve, haraggal teli fordultam vissza a sűrűbe. Egy világért nem néztem volna utánuk, pedig megesküdtem volna rá, hogy ők sem fordulnak vissza. De úgy érzem, hogy éget a szégyen s a madarak gúnyosan lesik viselkedésemet. Jaj, ha megfordulnék! S mialatt szívemben vágyak dugdosták ki a fejcskéiket és kísértve, csábítva fecsegték hozzám: én valami dacos tűzzel vágtam beljebb az erdőbe. És olyan meglelégedéssel, olyan boldogan simogattam hosszú szakállamat! Nem bántlak, ne félj - szeretem, hogy csúnya vagyok, öreg vagyok, manó vagyok!

18.

Különös, érthetetlen órák peregtek le fölöttem. A drinai erdő, mintha csak bujósdi játékra rendezkedett volna be, mindennap új rejtekhelyeket nyitott meg nekünk, ahol legkönnyebben kerülhetjük egymást, a végén pedig mindenkor összehozott s akkor a vén erdőn valami csöndes nevetés reszketett keresztül; öregesen hánykolódott, mint valami vén dada, aki mindegyik gyerekének segít ugyan a rejtőzésben, de csak kicsinálja mindig, hogy hamarosan egymásra akadjanak. A madarak, a lombok segítettek neki a nevetésben.

Vera mindig a kapitány társaságában jött. De akármilyen gyanakodva figyeltem, érintkezésükben nem tudtam megbotránkoztatót találni. Soha, még a játék önfeledtségében sem vettem rajtuk olyasmit észre, mintha értenék egymást s valami ördögös komédiára szövetkezve akarnának megtéveszteni. Van a megtévedt asszonyokban egy titkos ellenségük, aki elárulja őket, akárhogy vigyázzanak. Valami illat, mely másképpen csiklándoz, mint a becsületes asszonyok illata. Valami durvaság, mely olykor belopózik a hangjukba s hirtelen kiábrándít, mint amikor az érett szilva hamvas bőre alól kilátjuk a féreg piros fejét. Valami mozdulat, mely önkénytelen elárulja az ördögöt, aki ezt a szép asszonyi testet mozgatja. Hiszen ez a titkos ellenségük bátorítja úgy föl a férfit! S én hiába lestem, kutattam a harag lázával, hiába próbáltam Hittig kapitány viselkedéséből kiérezni valamit, ami nyomra vezet: csak az egészséges, nyugodt asszonyt láttam, aki szívesen tűri meg közelében a kapitányt, mert jókedvű és tisztességesen viselkedik. Udvarolt neki a kapitány, az bizonyos, de ha szerencsés udvarló volt, akkor ez az asszony a legcsodálatosabb teremtmény a világon, mert akkor is meg tudta magának őrizni a tiszteletet, mikor már nem érdemelte.

De nem, Hittig kapitány sokkal több iróniával udvarolt, semhogy gyanus lehetett volna. A tekintetéből hiányzott a diadalnak az a ragyogása, melyet nem lehet elfojtani s mely haragosan gyúl ki, ha az asszony az első diadalt becsmerli s úgy tesz, mint aki még nem hódolt meg. De nem is hihettem róla, hogy diadalmas szerető léteire elkísérje Verát, mikor látnivaló, hogy a régi urát akarja meghódítani. Csak a szenvedély, a ki nem elégített vágy alacsonyíthatja úgy le az embert, hogy ilyen kellemetlen úton is megmaradjon az asszony kíséretében. Megy utána, mert be van fogva.

Egyszer meg is mondta:

- Már nem állom nevetés nélkül! Micsoda asszony maga! Azt hiszem, szoktat minket egymáshoz, mint két idegen paripát. S én már olyan kezes voltam! Ich bin wirklich kein gewöhnliches Pferd.

Éreztem, hogy a vér arcomba szökik, de nem tudtam haragudni a kapitányra. Valahogy csak azt mondta ki egyenesebben, amit én titkon gondoltam. Mert ha volt valami meglepő a Vera viselkedésében, az a szenvedélyes törekvés volt, hogy engem Hittig kapitánynyal megbarátkoztasson. Mentül nehezebbnek mutatkozott ez a feladat, annál buzgóbban dolgozott rajta s egy hétig majdnem rendszeresen megismételte azt a kísérletet, hogy kettőnk magunkra hagyjon.

Valahol csak megfutott előlünk s mire észrevettük, már száz lépésnyire volt.

Eleinte a kapitány megemelte a kardját és futólépésekben szökött utána. Én úgy néztem messziről s dacosan lassítottam meg lépteimet. Hadd játszanak! Azért se szaladgálok. Öreg is vagy hozzá, próbáltam magamat meggyőzni.

S ha aztán közelükbe értem (mert megvártak), még hallottam Vera szavait:

- Kapitány úr, maga délelőtt feltűnően ostoba.

- De nagyságos asszonyom, - nevetett Hittig.

- Mért futott utánam?

A kísérlettel nem hagyott föl. S egyszer aztán a kapitány, mikor Vera megint előre szökött, odafordult hozzám, rezignálva:

- Hja, Arday uram, ebbe már bele kell törődnie. Itt maradok magával, különben megint összeszid. Ha ő egyszer a fejébe vette, hogy mi ketten jóbarátok legyünk, hiábavaló minden berzenkedés. Én már belenyugodtam. És hogy megmondjam, - folytatta valami csudálatos léhasággal, - nem is tudom, miért ne lehetnénk jó barátok? Két szerencsétlen regruta, ha már mindig egymás mellett kell marsolnunk, legalább ne nézzen rám olyan vasvillaszemekkel.

Azt hittem, meg kell vetnem a közeledéseért.

- Kapitány úr megalkuszik a helyzettel.

- Nix megalkuszik, - pattogott Hittig, - engedelmeskedem, ahogy illik. Vera őnagysága így parancsolja, hát legyen.

Mind a két kezét felém nyújtotta.

- Érzem, mennyire fölösleges vagyok, de hát mit csináljak? Az ördög tudja, nem mondhatom meg magának, hogy mért vagyok itt, mért nem szedem föl a sátorfámat, mikor körülbelül érzem, hogy csak elefánt vagyok... De hát az ember öt esztendőn keresztül remélt valamit s nem vagyok én próféta, hogy előre láttam volna, ami történt. Hogy éppen ebbe a buta faluba kellett jönnünk, ahol magával találkozik.

Elnevettem magamat.

- Persze, persze. De megnyugtatom a kapitány urat, a nyár nem tart örökké s ha őnagysága visszaköltözik a városba, én itt maradok. Én már itt fogok megvénülni.

Furcsa mosolygással nézett rám.

- Rossz tréfa.

- Nem tréfa, - mondtam szárazon s el akartam sietni. De valami ösztökélt, hogy a lelkébe nézzek ennek az embernek. Egy pillanatra szinte felbőszített, hogy talán gyereknek néz, aki azért bújtam el tíz esztendőre, hogy amikor véletlenül megint találkozom Verával, már a ruhájába kapaszkodjam és menjek vele, mintha semmi sem történt volna. Ha úgy festek én, mint aki már mindent elfelejtett s alig lesem, hogy Vera megkérdezze tőlem, mikor töröljük le a mult táblájáról azt az egész csúnya epizódot?

Megálltam a kapitány előtt és elfojtott hangon szóltam:

- Nem emlékszik kapitány úr Sztropkay Bálintra?

- Ugyan, kérem...

- A kapitány úr ott volt a párbajnál s azt hiszi, hogy nekem most tréfás kedvem van?

Hittig bosszankodva rázta a fejét.

- Sztropkay... Hengegett a kutya!

- Bizonyítsa be.

- Bizonyítsam be, bizonyítsam be... Ezt hajtogatja őnagysága is váltig. Hát hogy bizonyítsam be?

- Már pedig Sztropkay bebizonyította, hogy nem hencegett. Tisztelje benne tisztársát, aki becsületesen tudott meghalni. Rólam pedig ne merje hinni, hogy amikor elég ostoba vagyok néhány hétig megmaradni a Vera közelében, azért egészen elment volna az eszem.

Ötven lépésnyire láttam a Vera alakját. Hogy megállottunk, ő indult visszafelé hozzánk. Nevetve szóltam a kapitányhoz:

- Mintha a világon se volnék... Ah, hiszen csak nem fél az elvált férjtől?

Hittig komoran lépkedett oldalomon.

- Sztropkay rongy fráter volt. Verlogen wie ein Papagei.

- Elég volt, kapitány úr! Még azt kellene hinnem, hogy olyan szerepre vállalkozott, mely sehogysem illik ahhoz a tiszt kardbojthoz.

Vera mosolyogva állt elénk. Valami bolondsággal köszöntött, de ezúttal a kapitány is adós maradt a nevetéssel s Vera hirtelen elhallgatott. Úgylehet, megérezte, hogy történt közöttünk valami, mert egy pillanatig arcomon éreztem hideg, kutató tekintetét. Nekem úgy rémlett, már meg is bánta, hogy magunkra hagyott. S abban a pillanatban szinte jólesett, hogy heteken keresztül vesződött a kísérlettel s a végén balul ütött ki. Óh, ez nem sikerült, nagyságos asszonyom, vihogott bennem a kárörvendezés. Már csak más kísérleten kell a szép fejecskéjét törnie. Az első kísérlet nem vált be.

Hittig a kardjával piszkálta a sárga faleveleket. Vera kinyitotta a napernyőjét s azt mondta:

- Valamit elfelejtettem magának megmondani, Arday. Azt már tudjuk, hogyan és mikor találkozhatunk egymással, de a jó barátság okáért illik rendbehozni azt is, hogyan essünk egymásnak legkevésbé terhére. Egyelőre csak annyira akarom figyelmeztetni, hogy ügyelni fogok. Amelyik napon nem találom az erdőben, azt fogom magamnak mondani: értem. Másnap elutazom a faluból. Láthatja, hogy engem könnyen lerázhat a nyakáról. S ez talán megnyugtatja, ha egyébként valami rosszat gondolna rólam.

Hittiggel egymásra néztünk. Vera már megindult a völgy irányában s hátra sem nézett, követjük-e...

19.

Éjszaka komolyan szóba állottam magammal. Az erdei játék már hetek óta izgatott s nekem nem volt más barátom, akinek kiönthettem volna a szívemet, csak magam. És hogy megvalljam, már magamban se bíztam egészen.

Eloltottam a gyertyát is, sötétben akartam a fejemmel beszélni.

- Mikor megláttad Verát, megijedtél. Első gondolatod az volt, hogy legjobb lesz kerekre oldani és meg sem állni, míg legalább tíz falut nem tudsz magatok közt. De nem volt erőd, hogy megmaradj az első gondolatnál, pedig hát mindig az a legjobb. Okoskodni kezdtél, amiből csak számárságok születnek. Arra a tíz esztendőre gondoltál, mely immár kigyógyíthatott Verából, s még azt mondtad, hogy kapóra is jött az asszony, kipróbálhatod a szívedet, bele szokott-e már a lemondásba. Úgy tetszett, hogy igazad van. Elvégre könnyű volna az embernek leszoknia a szédülésről, ha nem kellene hozzá egyéb, csak hegyet, árkot, magasságot és mélységet elkerülni. Az ágyában fekvé mindenki elhitetheti magával, hogy már nem szédülős. A próbának elébe kell állni. S tíz esztendő után úgy illett, hogy ne fussak meg ész nélkül Vera elől. Idáig igazad lehetett. De micsoda hazugságokkal ugrattál bele engem ebbe a kísérletbe! Azt mondtad, hogy mindenkinek nagyobb veszedelem lehet Vera, mint nekem, aki ismerem, aki tudom a múltját, akinek csak Sztropkay Bálintra kell gondolnom, ha meg akarom törni a varázst, mely az asszony szeméből árad felém. Azt mondtad, filozófusnak való mulatság megfigyelni az asszonyi praktikát, melynek legtitkosabb szövetébe, kerülő útjaiba s céljába is belátok. Azt mondtad, bolond macska az, amelyik csengővel a nyakában indul egerészni, pedig hát Vera is katonai kísérettel gondol engem megfoghatni. És azt mondtad: bátran mehetek a játékba, mert magam vagyok a vezér s magam a hadsereg, abban a percben visszavonulhatok, mikor unatkozom vagy félek... Csupa hazugság, kedves barátom, s az okoskodásaiddal elvetted az eszemet. Senkinek sem akkora veszély Vera, mint énnekem, akit még akkor is számkivetésbe tudott kergetni, mikor megtagadtam hatalmát és ledobtam a trónról, ahonnan mosolyogva parancsolt szívemnek. Az én tízesztendős bujdosásom: a félelmem parancsolta rám, nem az akaratom. És tudom már, micsoda hazugság volt Sztropkay Bálint is. Halottnak hazudtam magamat, hogy meg ne kelljen válnom tőle, aki miattam halt meg. De nem a halott társasága kellett nekem, hanem a halhatatlané, aki egykor talán mégis szóba áll velem s mond egy szót, mutat egy jelet, amelyik útba igazít, hogy újra megtalálhassam Verát. Mert akkor is, öntudatlanul is: Vera volt nekem a cél, a jövő, az élet. Vagy nem halt meg Sztropkay Bálint nyomban, mihelyt Vera megjelent? Vera megvolt, - Sztropkay eltűnt, hiszen csak bennem, fantáziámból, szenvedélyemben élt ő, hogy elvezethessen Verához. És az a filozófusnak való mulatság! Ah, barátom, micsoda bolondság. Elhitetted velem, hogy mulatni fogok Vera haditervén, mert szövevényében behunyt szemmel eligazodom. De hol a haditerv? Hol a szövevény? Az az asszony, aki nekem naponta megjelenik, mint valami fehér tünemény, tolvajlámpát tart maga előtt, mely csak neki világít, nekem meg őt magát is elrejtí. Látok valakit s az nem ő, védekezem valami ellen s az nem támadás, gondolok valamit s azt ő nevetve rontja le. Azt kellene hinnem, hogy ez az asszony csak a tisztaságáról akarhat engem meggyőzni és kacagva figyelmeztet, hogy ő olyan érdekes asszony. Megijedek az első kísérletétől, melyet nem értek s abban a pillanatban megtanít, milyen könnyen lerázhatom a nyakamról. Reszketek, mert látni vélem a célját s hidegen biztosít, hogy semmit sem látok vagy mindent rosszul látok. Azon gondolkozom, hogy milyen jó volna menekülni és csodálkozva kérde, hogy nem tudom-e, milyen könnyen szabadulhatok tőle. Óh, hát hol van a haditerve, a célja, a praktikája? Mit akar, ha semmit sem akar? Vagy ha el akarja venni az eszemet s addig semmibe se fog, míg látni tudok: mit tegyek, hogy elkerüljem az örvényt, ha már elvakított? Érzem, hogy nagyon figyeltem s már fáradtak a szemeim. S akkor tréfálkozva

sietsz segítségemre, hogy bolond macska az, amelyik csengősen indul egerészni. De már ebben sem hiszek. Az a kapitány ostoba vagy himpellér. Amiért majdnem szeretni tudtam, az első kínálkozó alkalommal sietett kiölni belőlem. Kis kakas, csúf kakas, - mormolgattam, mint a suhanc s vártam, hogy berzenkedve riogat a dombjáról, de a kakas behúnyja a szemét s érzelmesen fújja a panaszt, hogy ő csak boldogtalan szerelmes. Azt hiszem, manőver: a kakas ki van tanítva, - óh barátom, meg kell bolondulnom ebben a komédiában. Hittig kapitány elégiákat sír a szívéről, káromolja Sztropkayt, úgy néz rám, mint a bolondra és mégis csak kardbojtot visel. Ne higgyek neki, aki hittem Sztropkay Bálintnak? Vagy higgyek neki? Úgy érzem, mintha nekem még sokkal veszedelmesebb volna a macska így csengősen. Csak fészkelődöm, forgok, szédülök s félig eszméletlen vagyok, mikor nyakamban érzem azokat a félelmes, fehér macskafogakat. S én volnék vezér és hadsereg, én vonulhatnék vissza, amikor unatkozom vagy félek? Meg vagyok csalva, meg vagyok fogva, - remegve várom az éjszakában, mi lesz velem?...

A csöndben, a sötétségben szinte hallottam szívem ijedt dobogását. Kábultan botorkáltam ki az udvarra, a kúthoz. Meghúztam egy párszor a fogóját erősen s odatartottam égő fejemet a hideg víz alá. És reszketve tántorogtam vissza.

Mélységes éjszaka. A levegőben zsongott, kerengett valami. Figyeltem.

- Szememre veted a hazugságaimat. De én nem csaltalak meg, magam vagyok a megcsalott. Mért nem mondtad meg máig, hogy szereted Verát? Mért tagadod még ma is? A te nagy hazugságod rontotta meg az én sok igazságomat s most engem vádolsz. De nem bánom. Van egy utolsó tanácsom: ne menj el holnap az erdőbe! Egyetlen nap az egész, maradj itthon vagy menj a városba s holnapután Verát már nem találod az erdőben. Ha szereted vagy nem szereted, ma még elszánhatod magad és mentve vagy. Ne menj holnap az erdőbe!

Fölszakítottam az ablakokat. Félttem, hogy megfulladok.

20.

A hajnali vonattal bementem a városba. Elhitettem magammal, hogy ezzel az úttal úgymint régen tartozom. Az erdei embernek is vannak szükségletei, amiket csak a város tud kielégíteni. Egy-két napot eltöltök hát a városban. De inkább két napot.

Mikor leszálltam a vonatról, szinte megijedtem. Mit csináljak én ebben az idegen nagy városban? Mit csináljak estig? Mert azzal körülbelül tisztában voltam, hogy akármilyen undorral is gondolok rá, az estét könnyen veri agyon az ember, ha éppen csak feledni akar. S a vér egy kicsit a fejembe szállt, ha erre az estére gondoltam, az elsőre, melyet hosszú idő után nem az erdőben fogok tölteni. Nagy, piros foltok táncoltak a szemem előtt s olyan érzésem volt, mintha ezekben a piros foltokban ingerlő lányok ringatóznának, az agyvelőmet tüzesítve. Régi emlékek szálltak föl szívem mélységéből, buborékok voltak s néhány pillanatig ott keringtek előttem, - csupa nagy piros folt. De elpattantak s a füledt, szürke városi levegő fojtogatva ült a mellemre. Hogy ölöm agyon ezt a hosszú nyári napot? A városban, mely nappal talán nem is él?

Elindultam céltalanul.

S különös káprázat játszott velem. A városban is az erdő fái bólongtak felém, a virágok kacagtak rám, a madarak kerestek vidám fütyörészéssel. Mintha ott jártam volna a meghitt árnyékban, vállamon a puskával s nem kergettem volna egyéb vadat, csak azt a raj bogarat, mely felhősen kóválygott a levegőben s szinte barnára is festette a levegőt. Lám - mosolyogtam hálásan - milyen ragaszkodó az erdő, mindenhová elkíséri az ő barátját.

Aztán leráztam magamról az erdőt, gyöngéden, szeretettel.

- Nem, mégis csak hagyj magamra ezen az egy napon, - mormoltam szinte hangosan. Mert féltem tőle. Terhemre volt: nem az erdő, de valami moraj, melyet már hallani véltem sűrűjéből. - Ahá, - figyelt a neszre szívem, - már elindultak a keresésedre!

Betértem egy vendéglőbe s kergettem magamtól minden gondolatot. Egy álmos kucséber segítségemre volt, nagyon megörülhetett a falusi külsejű jövevénynek s elzümögött a fülem körül, mialatt a gyümölcsös kosarát kísértve tartotta a szemem elé.

- Nagyságos úr! - dongott, kellemetlenkedett és rázta a számokat tarka kis zacskójában.

Azt hitte, balek vagyok s olyan szívesen voltam az. Nyertem, vesztettem, - az álmos talján csak zümögött folyton s mikor észrevette, hogy nem unok a játékra, bizalmasan mellém ült az asztalhoz. Még az álom is kiment a szememből s a tizedik játéknál, mikor odaadtam az ezüstforintosát, egyenesen kirukkolt a kívánságával.

- Vegye meg az egész kosaramat.

Elkacagtam magamat.

- Mire volna az jó énnekem?

- Nem tudom, de nekem volna jó, - mondta komolyan s csak a mogyorónyi szeméből villant ki valami sunyi mosolygás. - Szeretnék hazautazni az asszonyhoz s ahhoz sok pénz kell.

- Olyan messzi lakol?

- Nem, nem - rázta a fejét. - Nem az utazáshoz kell a sok pénz, hanem az asszonyhoz. Nagyon szereti a pénzt.

- Hát téged nem szeret?

- Engem is, ha pénzt hozok. Úgy-e csúnya dolog? - kérdezte bizalmaskodva s megint hunyorított egyet. - De olyan portéka az asszony, s az ember mit tegyen, muszáj az asszony kedvét keresni. A föld édesanyánk, s az se ad ingyen a szegény embernek. Mindenki szereti a pénzt. S az asszony legalább csinosítja magát belőle, s az tetszik a férfinak. Na, tessék megvenni az egész kosaramat.

Elkergettem. Mikor kilódult a vendéglőből, elszégyeltem magamat. Már tisztában voltam vele, hogy a szívem szerint megvettem volna annak a szerencsétlen bogárnak a kosarát, de valami csúnya irigység dolgozhatott bennem s nem akartam, hogy az asszonyához utazhassék, mikor én nem utazhatom.

Kedvetlenül kerültem ki az utcára. S egyszerre megint benne voltam az erdőben, mely susogva, hizelegve lapult össze fölöttem. Most nem tudtam idejekorán lerázni magamról, mert a zöld lombok hirtelen szétváltak, mint valami függöny s ott imbolygott, reszketett szemem előtt Vera, amint lelkendezve járja az avart s minden tisztáson, minden bokor mögött keres valakit. Engem, - mondta hiúságom. És csodálatos láz élesítette látásomat, a távolból szinte világosabban láttam mindent. Úgy rémlett, szénfekete hajának árnyékában azokat a szálfinom, ibolyaszín vonalakat is látom az arcán kiütközni: az ideges félelem, a szenvedélyes türelmetlenség, a fojtogató sírás vonalait. S már szinte ujjongtam: ahá, Vera fél, már megkapta a valóság sejtelmé s érzi, hogy a kártyavár összeomlott. Estig, talán éjfélig is elbolyong még az erdőben, de aztán meghajlik a bizonyosság előtt és holnap reggel elutazik. Mert elutazik, az bizonyos. Nem olyan asszony, aki nem állna szavának.

Eszembe jutott, hogy most elvégezhetném a bevásárlásokat. Valamicske idő ezzel is eltelik s nekem nem volt most forróbb vágyam, mint az időt agyonütni. Istenem, csak már reggel volna. Vagy legalább éjjel.

Különös, hogy amivel az ember a figyelmét szeretné elterelni, az is ellene esküszik. A boltokban, melyeket sorra vettem, bizonyára szándékosság nélkül, de folyton emlegették a kedves feleségemet s hogy talán neki is vásárolhatnék valamit. Indulatosan mondtam egyszer-másszor, hogy aggregény vagyok s úgy tetszett, hogy a boltosok mosolyognak szavamom. Nem hittek nekem, pedig hát igazat mondtam. S akármerre jártam, akármit csináltam, szüntelenül gondolnom kellett Verára. Már nem volt elegendő, hogy az erdőt elriasztottam magamtól. Vera lépten-nyomon kísért s az egyszerűen csodálatos, hogy ismeretlen emberek milyen tamáskodva hallgatják, ha az ember aggregénynek mondja magát. Ah, nem lehet az, hogy valaki asszony nélkül is megéljen!

Lázban és forróságban, mégis csak mult az idő.

A városra leszakadt az est.

- Most már otthon van! - ujjongott bennem a meglegedés, hogy íme mégis csak sikerült magam kiszakítanom a varázskörből s egyetlen kínos nap árán leráztam magamról a bilincseket. Valami lázas öröm reszketett végig egész valómon s meg tudtam volna esküdni rá, hogy gyűlölöm Verát és boldog vagyok, hogy ilyen könnyen szabadulok tőle. Óh, mennyire sértheti büszkeségét, mennyire fájhat neki a megalázás: - de szabad vagyok. Ebben a pillanatban meg voltam róla győződve, hogy az a büszkeség, melylyel tegnap szemembe vágta, hogy csak el kell maradnom az erdőből s ő ennyiből is meg fogja érteni, hogy terhemre van, hogy utazhatik: - csupa számítás volt. Föloldotta a bilincseimet, mert bizonyosra vette, hogy erősebb bilincseket hordok a szívemben s akkor fogok csak igazán a sarkához tapadni, ha elkerget magától.

- Nagyságos asszonyom, bátorkodtam élni az engedelemmel, bátorkodtam élni a szabadsággal!

Boldog voltam, hogy erőm nem hagyott cserben. Már nem is kerestem a városi est mámorát, a gyönyörök narkózisát, mely megfojtaná bennem a gyöngeséget, mikor az energiám elpárolgott. Nem kell mámor, nem kell gyönyörűség: - mámorral és gyönyörűséggel teli az én szívem, hiszen ha most mindjárt vonatra ülnék s egyenest az erdőbe indulnék: ami már megtörtént, többé meg nem változtathatnám. Vera hiába bolyongott az erdőn, hiába kereste nyomomat s ebben a pillanatban már lemondott rólam. Nincs Vera, - nincs veszedelem.

S hogy az órára néztem, hangosan föl kellett kacagnom. Tíz óra volt.

Valami bolondos vágy kapott el, hogy most már egy percet se vesztegessen a városban. Mi keresni valóm nekem ebben az idegen utálatos fészekben, mely elég jó volt estig, hogy a sok ezer esztendő férfi vágy, az ősi gyöngeség akaratom ellenére is el ne hurcoljon az erdőbe! De most? Akár az egész éjszakát ott tölthetném az erdőben s veszedelem nélkül, a régi gondtalansággal fürödhetném az illattal, fűszerrel teljes erdei levegőben. Ki zavarna? Mi zavarna? Vera nincsen. S mondhatatlan szerelmes gyönyörűség szállt meg: megint enyém az erdő, az enyém, csak az enyém.

Kihajtottam a vasúthoz. Hazamegyek. Már nincs szükségem a városra...

21.

Éjfél volt, a nyári éjszaka csillagos takarójába még nem szőtte fehér sugarait a hajnal.

Szinte mámorosan ödöngtem a seregélyi úton.

Csodálatos közelségben éreztem magam fölött a csillagokat. Úgy rémlett, mintha sistergését is hallanám annak az égi tűznek, melyből a sok szikrázó csillag kipattan s elárasztja az eget. Mélységes hullámzással rengett odafönn a sok eleven szikra s hirtelen valami káprázat ült a szememre. Mintha medre született volna a csillagrajnak, egyszerre hömpölyögni kezdett, egyetlen határozott irányban, mindig lefelé, mint egy széles aranyfolyam. A hullámok játékát is látni véltem s a ringó habok hegyén már nem is csillagok vitették magukat, hanem parányi gnómok, kékes csillagkoronával, kacagva, hancurozva, vidám kergetőzéssel. S amint az aranyfolyamon leúsztak, mind csak nekem intett, hogy kövessem.

Valahogy megijedtem. Mintha a drinai völgybe hívogatnának. Már ott voltam a faluban, lakásom előtt. S behúnytam a szememet, hadd fussanak a csillagos gnómok, menjenek egyedül Drina felé. Én pedig beléptem az udvarra s néma csudálkozással néztem, milyen más most ez az én régi otthonom. Az alacsony parasztházat szinte lenyomta a vastag nádfödél, melyen zöldesbarna mohából még egy külön bársonytakaró feküdt. A parasztház elveszett alatta, mint gyermek a sok dunyhában. S nekem arra kellett gondolnom, hogy milyen csuda, ha ebben a paraszttanyában annyi láz és annyi szenvedély tudott nyolc esztendeig égni, lobogni.

Úgy voltam, hogy az első pillanatban nem is mertem bemenni a szobába.

- Talán nem is laktál itt soha! - szólt bennem valami. S abban a szempillantásban föl kellett néznem az égre, mintha azok az elhanyagolt gnómok aranysugarakból pályvát vetettek volna a nyakamba, hogy magukhoz emeljenek. De ott is voltak fölöttem egy csomóban, szinte lobogott tőlük az égbolt. Káprázó szemem, mintha minden tüzek ősi forrásába nézett volna: fizikai fájdalommal csukódott le. Bolond tűzünnepet ül ma ez az égi sereg.

Csak egy másodpercig tartott. Aztán már megint megindult a ragyogó hömpölygés, a gnómok szilaj kergetőzése az aranyfolyamon. Hajrá! - mindig csak egyetlen irányban, a drinai erdő felé.

Éreztem, hogy nem tudok ellentállani.

S abban a mámoros, öntudatlan utazásban, a mint a csillagok szilajon cipeltek maguk után, még disputáltam magammal:

- Hiszen azért jöttél haza, hogy elbolyongjál az erdőben, mely ismét a tied, csak a tied. Meg akartad keresni a nyomokat, ahol Vera hiába keresett téged. Meg akartál állni a fák alatt, ahol ő is megállott, hogy fájdalommal kiáltssa a nevedet a sűrűbe. Hallgatózni akartál a rengeteg kebelén, hogy nem hallod-e visszhangzani azt a fájdalmas kiáltást. Újjongva, önmagadat megkeresve és megtalálva, szabadságod itálán megmámorosodva akartál kergetőzni az erdőben, hogy bátran kiáltod te is az ő nevét a rengetegbe, mely most már tiszta, mert száműzted belőle a te ellenségedet. Vissza akartál lopózni a paradicsomba, te szerencsésebb Ádám, mert hiszen te kergetted ki belőle Évát, az egyetlen bűnöst. Hát mért húzódozol? Mért nem sietsz az erdőbe, a paradicsomba?

Az éjszaka felém hozta az erdő illatát. Valami csodálatosan édes mámor ült a lelkemre. Már nem is akartam gondolkozni. Behúnytam a szememet és futottam az erdő felé, mint akit ostorral kergetnek.

Mikor megint kinyitottam a szememet, eltűnt fejem felől az aranyfolyam, a szilaj gnómok hada. Csöndesen suhogtak az erdő hatalmas fáin és az első pillanatban alig láttam. Mélységes nagy sötétségben jártam. De aztán ici-pici zöldes foltok gyúltak ki körülöttem, ragyogó szikrák, mintha valami baleset történt volna odafönn a magasságban s azok a gnómok lezuhantak volna a fűbe, a bokrok alá, az avarba. Szentjánosbogárkák voltak, ezek a kis tündérkocsisok, akik nyomban meggyújtják a csöpp lámpásaikat, ha leszakad a sötétség. Soha ennyi szentjánosbogár! A zöld lámpácskáik kivillogtak az erdei út fűvéből, hosszú sorban, mintha az erdő tündérei most indultak volna sétakocsizásra. S két oldalt az alvó virágok apró harangjai szóltak, csengettek, muzsikáltak. Még a madarak is fölébredtek: tán a csodás zenére, vagy csak úgy álmában fütytyentett egy-egy rigó...

A lámpácskák zöld fénye elnyúlt két sorban, egymás mellett. Megreszketett a lelkem. Ezek is Drina felé mutatják az utat. Hát ki játszik velem? Amire titokban gondoltam, hogy kikérem az erdőt, merre járt Vera, hol keresett reggel, melyik fa tövében sírt este? - már nem boldogított ez a gondolat. Teli voltam félelemmel. Istenem, ha az erdő szíve megesett volna Vera szomorúságán, ha én volnék az, akit az erdő megleckéztet, mint egy rossz gyermeket! Vagy miért állította volna glédába valamennyi világító bogarát? Miért húzott-vonzott éjnek idején így magához?

Ideges félelem fogott meg.

- Vigyázz magadra, boldogtalan. Itt vagy az erdőben, az a nap elmúlt, melynek döntenie kellett, hogy elutazik-e Vera vagy marad, hát kérdezd meg most a szívedtől, csakugyan örvend-e, hogy olyan erős tudtál lenni? Ha csak ennek az éjszakának csodái ijesztenek, megvigasztallak én. Nincsenek csodái ennek az éjszakának sem, a te sok vágyad az, ami megint kigyullad s mutatja neked az utat, hogy merre indulj. De el akarod magaddal hitetni, hogy igenis csudák. Nem szállok veled pörbe. Legyenek csudák. De ez az éjszaka se tart tovább más éjszakánál, temetkezzél az avarba s ne nyisd ki szemed hajnalig: ha csudák voltak, hajnalra el kell mulniuk. De ha benned élnek csudák, ha a te vágyaid rajzolják ki fényességgel utadat, akkor nem mulhatnak el. Nem tudod a vágyaidat megölni, ők ölnek meg tégedet. Vigyázz, vigyázz! Csak még egy kicsit kínozd magadat s akkorára tudni fogsz mindent. Vera már nem lesz itt s szíved meg fogja neked mondani, boldog vagy-e, hogy az a nő elutazott, vagy meghalsz-e utána, mert soha többé vissza nem hozhatod? Mert kínodban vagy gyönyörödben, de ne felejtse a pillanatban, hogy Vera is csoda: reggelre ő is elmúlik. Nem találod, ha most meg nem fogod. A hajnal elviszi.

Nem kérdeztem én a szívemet, felelt az magától. Mintha az erdő valamennyi fája zúgni, harsogni kezdte volna, megtelt az éjszaka egyetlen kiáltással:

- Nem találod, ha most meg nem fogod. A hajnal elviszi.

Vera! Sírt, sikoltozott bennem az a régen elfojtott, agyonnémített, ezerszer megcsalt indulat, mely az utolsó percig is türelmesen hagyta magát az én ostoba kuruzslásommal gyógyíttatni. Még ma reggel is fölszállt velem a vonatra, rótta velem a város utcáit, ölte velem a percek, tűrte az ujjongásomat, hogy valahára megölhettem, elkísért szenvedéseivel most is az erdőbe, - de egyszerre sírni, sikoltozni kezdett és csak azt a kiáltást visszhangozta: nem találod, ha most meg nem fogod, a hajnal elviszi!

Már nem voltam ura magamnak. Bevágtam az erdőbe, ahol legjáratlanabb a sűrűség. Az agyvelőm kalapált és a vérem lázongott.

- Óh, te esztelen féreg! Hát nem azt akartad, hogy ne találj többé, hogy elvigye a hajnal, vagy az ördög, vagy akárki? Tíz esztendeig birtál a gyöngeségeddel és ebben az utolsó tíz percben elhagy az erőd? Hát elviszi a hajnal! Baj az? Sirasd, ha másképp nem tehetsz, sirasd akár egy esztendeig s még mindig jobban jársz, mintha odaesel a lábaidhoz és hallgatod azokat az örült

hazugságokat, amiket a szived gügyögni fog, holott az eszed minden szóért kikacagja. Ha most nekimesz az első fának s addig vered hozzá a fejedet, míg meghasad a koponyád: az is csak pillanatnyi fájdalom és pillanatnyi ostobaság. De amire a szived csábít, az örökké fájni fog, örökké tartó ostobaság. Mert újra meg újra a füledbe kiáltom: azért hagytad el Verát, mert megcsalt. Értsd meg, Vera megcsalt! Megcsalt!

Egy pillanatra majdnem ujjongva fakadtam. Úgy tetszett, mintha a sűrűből rámvetné hideg tekintetét Sztropkay Bálint. Ah, ő az, visszatért, nem is hagyott el! - ujjongott bennem az öröm. Hiszen olyan régen láttam: a halottamat, aki eszembe juttatja, hogy halott vagyok, az áldozatomat, aki nem hagyja elfelednem, hogy áldozat vagyok.

Talán vak is voltam. Káprázik a szemem, hogy őt láthatom.

- Sztropkay!

Az erdőbe kiáltom nevét és szívem riad föl tőle.

- Sztropkay!

S elcsörtetek a bokrok közt, mint a vad, aki már teli van a menekülés reményével. Azt a fehér, hideg arcot keresem, mely fölbukkant egy pillanatra s már eltűnt. Nincs már kiszegve az út szentjánosbogárcák zöld lámpácskáival s ha van, én istenem, mind eltaposhattam vad futásomban. Mert az én szemem már csak őt keresi: a holdamat.

... Harsogott az erdő s hirtelen, mintha elmaradt volna mögöttem. Hol van az erdő? A Sztropkay fehér arcát véltem látni, - ah, az a fehérség a hajnal volt.

Fehéren derengett már.

S amint fázva, remegve álltam meg: szürkén bontakoztak ki előttem a villák. Már kifutottam az erdőből. Már ott voltam a drinai völgy szélén. Hát mégis csak ők mutatták utamat: a csillagok, a szentjánosbogárcák. Ide kellett jönnöm, hiába vergődtem. Szememet elborította a könny, fáradt testem megadta magát s mint az ébredő virág harangjából az illat: öntudatlan, édes gügyögés, értelmetlen, boldog szavak árja szállt föl a szívemből.

És leindultam a völgybe...

22.

Valami ösztön dolgozott bennem, hogy merre kell mennem. Sohasem voltam a Vera lakásán s nem féltem, hogy a villatelepen ne tudnék eligazodni. Biztosan odatalálok: éreztem.

Aludt az egész telep. Valahol megcsillogott az ablak, mintha gyertyalángot láttam volna mögötte.

- Ott lakik Vera!

S egyenest abba az irányba siettem. Ha ma visszaemlékszem a szürke hajnalra, mikor gondolatok nélkül, szilaj indulatoktól kergetve, ereszkedtem le a drinai katlanba, elborzadok a félelemtől, hogy milyen semmi játékszer az ember. Biztosan tudom, hogy azokban a percekben már az eszem is föladta a viaskodást. Vak voltam és bős, mint a megriasztott bika. Ha fölébred a falu és seregestül találkozom drinai svábokkal, akik csudálkozva nézik, hova megyek ilyen korai órában: én akkor is beállítok a villába, ahol Verát megtalálhatom. Ha a villa kapuja zárva van és száz csudálkozó, gyanakvó szem pillantását érzem magamon: én azt a kaput betöröm vagy átvetem magam a kerítésen, de mégis bemegyek Verához. Ha ott látom alva és amikor fölébresztem, segítségért kiált: én megragadom azt a szép, fehér nyakát és beléje fojtom a kiáltását. Se félelem, se szégyen, se irgalom nem mozdult bennem, csak engedelmeskedtem az indulatnak, melyet felbőszített a hosszú küzdelem és most már szilaj erővel vitt magával. Nem is volt az ember, aki ott a drinai úton törtetett: játékszer voltam. Csak játékszer. Hiszen magamtól járni se tudtam volna már. Óh, milyen fáradtnak éreztem magamat!

Valahol kakas kukorékolt. Az indulat megrázott, mintha a gyeplőt rántaná szorosabbra:

- Siess! A hajnal elviszi előled...

Mikor ott állottam a villa előtt s az egyik ablak mögött megláttam a gyertyavilágot, egy pillanatra reszketés fogott el. Mit mondok neki, ha ébren találom?

- Előre! - nógatott az indulat s brutális kézzel ragadtam meg a kapu kilincsét.

Nem volt bezárva. Olyan hamar, olyan szívesen engedett. Amint a kis kapu az egyszerű érintésre szinte hivatgatva tárult ki, hallani véltem szívem heves dobogását. Ez volt az egyetlen pillanat, mikor éreztem, hogy valami szenvedélyes szégyenkezés fösti pirosra az arcomat s talán mégis jobban tenném, ha visszafordulok. Csak egy pillanat volt. Vakságomban valami határozatlan sugár világított s megvillant lelkemben a kétség: ostobaság-e, amit teszek, vagy istentelenség? Nevetséges vagyok-e vagy őrült? S amire a viaskodás heteiben még alig gondoltam, most eszembe jutott, hogy hiszen Vera nem a feleségem, elvált asszony, egészen mindegy, hogy tőlem vált-e el vagy mástól, idegen nő s aki most brutálisan betör hozzá: neki is idegen a férfi.

A gondolat úgy maradt, csonkán. Azt se tudom, csakugyan megmozdult-e bennem vagy csak utólag képzelem, hogy volt ilyen becsületes gondolatom is abban a pillanatban. Csak azt tudom, hogy kábult fővel ott állottam kis szobájában s Vera elém jött, mintha várt volna.

Úgyis mondta:

- Vártam.

Várt. Honnan tudta, hogy eljövök? Hogyan merete hinni, hogy eljövök? Hát mégis föl volt állítva valami kelepceje, amit én nem láttam meg és hiába gondolom, hogy a városba szöktem, én egy pillanatra sem voltam kívül a kelepccén, csak vergődtem, dühöngtem és Vera ebben a kis szobában nyugodt mosolylyal leste, hogy mikor jövök hozzá?

Azt hiszem, leolvasta az arcomról alacsony gondolatomat. Csöndesen szólalt meg:

- Vártam, Arday. Lásza, nyitva hagytam a kaput, a szobám ajtaját s itt vártam ébren és vártam volna reggelig. Ne csudálkozzék, Arday! Nekem szükségem volt a megrögzött hitre, hogy el fog jönni és ha csalódtam volna, talán valami nagy ostobaságot csinállok, amitől mindig óvakodtam. Ne kérdezze, hogy mit. De kellett hinnem, hogy eljön és éppen akkor, amikor már megértette vélem, hogy terhére vagyok és ideje elutaznom. Hiszen tudtam, hogy nem becsülhet! Elvégre pusztá gyönyörűségből nem tette azt velem, amit tett és mindig az volt az eszemben, hogy egy kicsit magának is fáj, amit nekem okozott. S az volt a vigaszom, hogy maga ugyan nem becsül, de én még becsülhetem magamat. Az is valami. De ha most megint búcsu nélkül kergetett volna el magától, most is, amikor már senkije se vagyok, - kételkedni kellett volna magamban, hogy megérdemlem-e csak a magam becsülését is.

Valami heves remegés volt a hangjában. Félig elfordult, úgy suttogta:

- Mert ha senki, én becsültem magamat.

Nekem égett a fejem. A sokfajta érzésből, mely kavargva rohant meg, leggyorsabban a félelem szólalt meg.

- Elutazik, ugy-e?

- Óh! Hát fél?

Ideges, szaggatott nevetését hallottam. S abban a pillanatban már szégyeltem a kérdésemet. Nyilvánvaló poltronság volt ez a kérdés. Ez az asszony most beszélt először úgy, mint aki tiltakozik a hire ellen, most emlegette először, hogy ő mindig becsülte magát; s mikor ő az ártatlanságát hangoztatja, én nem tudok tőle mást kérdezni annál, hogy elutazik-e? De én csak virágzó szépségét láttam, a csudát, mely enyém volt, azt a női alakot, melynek meleg illata megcsapott és elszédített. Óh, ha szégyeltem is, egész férfiasságom belefűlt e szédületbe s talán nem is bánom e pillanatban, ha inkább a régi léhasággal mondta volna: az vagyok, akinek hisz, nem vagyok érzékeny...

Nevetve ült a pamlagra. Már ő összeszedte magát.

- Üljön le, Arday. És ne féljen, elutazom.

Dadogtam valamit, amiből talán meg is értette, hogy nem kívánom elutazását. De úgy tett, mintha nem hallaná s most már nem volt a hangjában semmi az érzékenységből, semmi a remegésből. Az a fölényes, elmés asszony volt, akit még ez a szokatlan hajnali látogatás is készen talál.

- Hát beszéljessünk még utóljára. Hol töltötte ezt a mai napot?

- A városban voltam.

- A városban... S úgy ment oda, hogy estére okvetlenül visszajön?

- Nem akartam visszajönni.

- Ah! s mégis itt van. Vissza kellett jönnie ugy-e?

- Vissza!

- Nem tudott belenyugodni, hogy ne lászon többé.

- Nem tudtam.
- Úgy érzi, hogy szeret.
- Szeretem.

Valami ösztökélt, hogy erősen a szemébe nézzek. A legkisebb indulat felhője sem árnyékolta azokat a fényes szemeket. Mintha csak azt mondtam volna, hogy tegnap nálam felejtette a zsebkendőjét. Ah, hát maradjon az a szegény zsebkendő! Neki nem értékes, nekem talán elég kedves emlék. És én olyan tíz esztendő után azt mondtam neki, hogy szeretem!

El is ejtette a szót, mintha igazán a zsebkendője lett volna. Már egyébről beszélt.

- Tudja, Arday, tulajdonképpen illetlenség, hogy még nem is kérdezősködött a mamáról!
- Hol van most Szentkúthyné? - kérdeztem gépiesen.
- Óh, szegény mama, már öt esztendővel ezelőtt meghalt.

Megrázkódtam.

- Sokat kellett szenvednie?
- Nem. Szélhűdés érte. A szívét. Úgy halt meg mosolyogva.

Azokból a gondolatokból, amik hirtelen megrohantak, kiszökött egy szó. Valami olyast mondtam, hogy a szegény asszony is a mi katasztrófánk áldozata. De Vera mosolyogva tiltakozott.

- Nem, Arday, ezt a terhet levehetem a szívéről. Mikor megmondtam neki, hogy elválunk, az első pillanatban gyanakodva nézett rám. Ő is bűnösnek gondolt. De csak annyit mondtam, hogy Sztropkay hazudott s akkor a mama nyugodt volt.

Mosolyogva mentegette az anyját.

- A mamák még hisznek, barátom. Hogy megmondjam őszintén, a mama egy kicsit hirtelen intézte el a mi ügyünket. Azt mondta: „Lőrinc számár!” Már csak bocsássa meg neki ezt a gorombaságot, hiszen az utolsó volt. Egyébként - szólt Vera csöndesen - a mama nem is emlegette magát többször és biztosíthatom, a bánattól még sokáig élélhetett volna.

Ajkamba haraptam.

- S azóta egyedül áll a világban? - kérdeztem, csakhogya éppen mondjak valamit.
- Nem állok egyedül, Hittig kapitány - mindig mellettem van. Ha úgy tetszik - a szeretőm.

Azt hiszem, fölugrottam. Abba a sok puskaaporos indulatba, mely a közönyös beszélgetés során szívemben fölgyülemlett, - most esett a szikra, amittől föl kellett robbannia. Minden bősztített már. A gyertyavilág, mely fakó világával lassankint elveszett a derengő hajnalban, szúrta a szememet, s ez az asszony, amint számító kedvteléssel rakta teli lelkem tövisekkel, már nem is volt többé az a virágzó szépség, az a csoda, melyre meggyötört szívem egész mohóságával szomjaztam. Nem. Úgy rémlett, a szirént látom, akinek haja teli van égő vörös virágokkal, a szíve pedig maga is virágos fészek, melyből kígyók dugdossák ki sziszegve fejeiket. Ott égett, piroslott előttem az asszony s a két szeméből szinte pokoli lángok szöktek ki sisteregve. Óh mint gyújtottak, égettek, martak! Pogány harag fakadt föl nyomukban és elöntötte az agyvelőmet. Sérteni, kínozni akartam most már.

- Sztropkay után az első segédje jön, aztán majd a másik! - sziszegtem.

Vera hideg mosolygással tűrte a sértést.

- A másikról le kell mondanom, kedves barátom. Az éppen olyan medve, mint maga. Rossz asszonynak gondol és nem akarja megbocsátani a rosszaságot a szép asszonynak. Pedig szép vagyok, ő sem tagadja. De nem kellek neki.

- A medve! - tört ki belőlem görcsösen a kacagás.

Verát ez sem hozta ki a sodrából. Nyugodtan folytatta:

- Kerestem én azt is, meg akartam csípni azt is, hiába. Csak Hittig akadt a horgomon. Hát nem szabad a magamfajta asszonynak túlságosan követelőnek lennie. Egy szerető is valami. És aztán kapitány!

Némán néztem rá és hagytam magamra zuhogni a tűzesőt.

- Nos, akar-e még valamit tudni? - kérdezte a pamlagról fölkelve, mosolygó arccal, Vera.

A harag is kifáradt bennem. Olyan voltam, mint egy darab fa. De száraz fa, amelyiknek csak egy szikra kell, hogy heves lángba boruljon. S amint most Vera elé állott, egyenesen, diadalmasan, valami érzésem volt, hogy játszik velem, csak a kedvemért szennyezi be magát, mintha ezzel is csak jobban meg akarna győzni, hogy nem akar előttem tisztán állni. Föl akar bűszíteni, hogy távozzam, rossznak mondja magát, hogy könnyű szívvel lépjem át a küszöbét.

Nyugodtan szólt hozzám:

- Eljött, hogy megnyugtassa lelkét a multa, a jövőre, mindenképpen. Hát megnyugtatom. Nem volt igazságtalan. Akkor is jól cselekedett, mikor elvált és tegnap is, mikor elmaradt az erdőből. Én csakugyan megcsaltam magát és nem érdelem, hogy a maga becsületes lelke csak egy percig is gyötrődjék miattam. Ugy-e, ezért jött? Ezt akarta tudni? Nos, mindent tud. Mehet!

Csak bámultam s nem volt egyetlen szavam. Egy kissé idegesen sürgetett.

- No menjen hát, az ég szerelmére! Még itt éri a kapitány, - suttogta aztán remegő hangon.

Elfújta a gyertyát, az ablakon már beöntötte sárga fényét a nap. Behallatszott a drinai sváb asszonyok mozgolódása, amint csoportostól iparkodtak a vasútra s csörömpölt, kongott a sok bádogkanna, amiben tejet vittek a városba. Távolból megindult a tűtülés, a pásztor terelgette kifelé a teheneit. Ha egy pillanatra csönd volt, megtelt a drinai völgy az ébredő erdő harsogásával. Tyúkok, kakasok, kutyák felelgettek neki buzgón: ébren vagyunk.

Vera megállt a szoba közepén s ismételte:

- Menjen!

Olyan volt, mint valami tünemény. Talán csak az én vágyam forró levegőjében reszketett az a csodálatosan szép női test, de én azt hittem, a saját indulata, harag és félelem reszketeti. A kerubot láttam, aki hang nélkül, egyetlen mozdulattal kiharcolt a paradicsomból, melynek száz ingerlő gyümölcse éppen most kacag felém, amikor mennem kell. És szótlán epedéssel, gyötrő mohósággal tapadtam alakjához, melyet a beömlő napfény szinte aranyos fátyolba vont.

Valami különös emlék ébredt a lelkemben.

Házasságunk első hónapjaiban volt. Egy este éreztem magamon azokat az édes, csodálatosan meleg szemeket, melyek mint két kis tündérkulcs, mindig biztosan kinyitották a szívemet, és kiszedegették belőle a legtitkosabb vágyakat. Megérzi azt minden férfi, mikor a női szem így kinyitja a szív apró fiókjait. Elfutja a heves vér és remegve esik az asszony lábaihoz. Óh, micsoda bűvös órákra hajnalodik ilyenkor! S én szomjan merültem a Vera mélységes

szemeibe. Suttogtam is valamit, amire szó nélkül tudott felelni az asszony. Egyetlen ujja érintésével, amint végigsimította a hajamat, mindent megmondott nekem.

S akkor váratlanul vendégeink érkeztek.

Én csak dadogtam mámoromban és nagyon ostoba élenkséggel próbáltam zavaromat elrejteni. De Vera gyorsan föltalálta magát s meg se látszott rajta, hogy nem várta a vendégeket. Kedves volt és jókedvű, mintha a vendégek a legkínosabb unalomból mentették volna ki. Csak egyszer-egyszer, ha titokban tehette, símult hirtelen hozzám és akkor pajkosan súgta a fülembe:

- Ugy-e örülsz? Milyen jó az Isten! Éppen csak vendégeket vártunk. Ugy-e?

És ahogy meleg teste hozzám tapadt, én gyáván, részegen taszítottam el magamtól. Perzselt a szavával, a tekintetével. És reszketve súgtam vissza:

- Miért kínozz, Vera?

És most megint az az érzés bántott. Minden érzékem lobogva lángolt és úgy tetszett, mintha két Verát látnék magam előtt. Az egyik egész virágzó fiatalságával, édes megadással sietne keblemre, de a másik égő arccal állja útját és minden rosszat, minden csúnyaságot magára hazudik, csak hogy egymástól elválasszon. Az egyik Vera az enyém, akit óhajtok, a másik ellenségem, aki meggyötör. Az egyik a régi tiszta asszony, aki tíz esztendő sivatagának végén mosolyog rám, a másik valami szenvedélyes fantom, aki visszalök a sivatagba. S egy pillanatra se tudtam magam elszánni, melyik után nyuljak. Csak álltam megtörve és megint azt súgtam:

- Miért kínozz Vera?

Rám nézett hosszan, ijedten s nem felelt kérdésekre, mintha nem is hallotta volna, csak hátrált lassan, mialatt fejedelmi alakja valami ideges remegésben tört meg.

Reszketve, görcsösen sírt felém a hangja:

- Óh szégyen, szégyen! Eltűri, hogy gyalázzam magamat.

- Vera!

- Menjen! Már nem tudom magam tovább gyalázní.

- Vera! - fuldokoltam s ott voltam a lábainál. Úgy rémlett ebben a pillanatban, - hogy megfogtam az igazi Verát: a tiszta asszonyt, aki a tíz esztendő sivatagának végén rám mosolyog. És reszketve kulcsoltam át a térdeit.

- Menjen! - hallottam halk suttogását.

- Nem tudom elhagyni, szeretem.

- Szeret és meggyötör, - reszketett felém panasza.

- Meggyötörve is szeretem, - lihegtem a földre kuporodva, lábainál. - Ne kínozzon tovább, Vera! Ne kérdezzon tőlem egyebet, nem tudok mást felelni: szeretem. Hiszen látja, hogy itt vagyok.

Fölegyenesegett. Büszkén, egész női fenségében s mint a harangszó, keményen hangzott kérdése:

- Hisz bennem, Arday?

- Szeretem!

- Azt kérde, hisz-e bennem?

- Szeretem!

- Úgy kell lenni, hogy meghalt bennem valami, Arday. Maga beszél hozzám, bizonyosan mond valamit és én nem hallom. Azt kérdeztem, hogy elég volt-e a tízesztendős szenvedés, hisz-e most már bennem?

Ott kuporogtam a földön és éreztem, hogy ég, mozog, kalapál az agyvelőm. Ha ösztönömre hallgatok, egyetlen szó sem szökik ki az ajkamon, csak átölelem vadul ezt az asszonyt és szorítom magamhoz, míg azok a kínzó vágyak elhalnak szívemben.

Éreztem, hogy a vér mind a fejembe gyült.

- Hiszek, Vera! - zokogtam rekedten és úgy tetszett, mintha harangok kongának a levegőben.

Akkor fölemelt magához, majdnem erőszakosan. Bele kellett néznem a szemébe. Sohasem láttam még ilyen csodálatos lobogását a szemek tüzének.

- Hisz bennem? Hisz?

- Hiszek! - fuldokoltam és tudtam, hogy fáj a szó, amíg kimondom, mintha török jönnének föl a szívemből. - Hiszek! - kiáltottam most már és nem is voltam az eszemnél.

- Esküdjék, Arday!

Megrázkódtam. De csak egy pillanat volt. Vera rám nézett ijedten, csupa rémülettel.

- Nem, ne merjen esküdni! Ne esküdjék. Maga most sem hisz bennem. Menjen!

Ellökött magától...

23.

Két ijedt szempár. Úgy tetszik, mégis én voltam jobban megijedve. Veránál addig tartott az egész, mint amikor az óra berreg néhányat, elüti az időt, vonaglik párszor s aztán csöndesen dolgozik tovább, mint azelőtt. Meg se látszik rajta, hogy meg volt zavarva.

Már nyugodtan nyitotta ki az ajtót s intett, hogy kövessem a kertbe. A filagóriába vezetett és leültetett magával szemben.

Egészen más Vera volt, aki hozzám beszélt:

- És most, Arday, megjött a perc, amikor szenvedély és indulat nélkül tudok magával beszélni. Sietni is szeretnék, mert nyolc órára megérkezik a városból Hittig s akkor vége.

Talán megrángott valami az arcomon, mikor a kapitányt emlegette. Úgy éreztem, hogy miattam foglalkozik tovább a kapitánynyal.

- Hittig a legbecsületesebb férfi és nem tehet róla, hogy játszom vele. Nem követelem, hogy elhigye, de csak a maga kedvéért engedtem közelembe. Mikor azon a reggelen megtudtam, miért ölte meg Sztropkayt, engem nem a Sztropkay hazugsága bántott, csak a maga gyöngyhite. Jó isten, az ilyen kóbor vitéztől mit várhattam volna egyebet! Talán a hódításaival nem dicsekedhetett, azokkal a hódításokkal, amikre meglelt volna benne a jóakarát. Sztropkay hazudott, de éreztem, hogy még száz Sztropkay is hazudhatik, én pedig egyszerűen nem tehetek róla. Ahány jószabásu kabát, mindegyikben elfér egy gentleman, aki bátran hazudhatja, hogy meghódított egy asszonyt. A császárnak meg sok kabátja van s én ugyan mit tehetnék ellene, ha akármelyik egyenruhás poltron a szeretőmnek hazudná magát? De nemcsak én, akármelyik asszony. A kabát becsületes, az ember nem az, aki benne lakik. Aztán az ember eldicsekszik valamivel és a kabátnak kell hinni. Óh tudom én azt, hogy nem pusztán az én bajom ez, maga is úgy volt vele. Elvégre nehéz hazugnak hinni valakit, aki a császár kabátját viseli. Mégis csak az fájt nekem, hogy szó nélkül elítélt engem. Most se teszek magának szemrehányást, mert úgy érzem, nem vagyok elég alacsony, hogy mentegessem magam. És ismétlem, ma sem mondanám mindezt szemébe, ha vissza akarnám hódítani a hitét. Erről már lemondtam, Arday!

Letépett egy folyondárt, mely behajolt a filagóriába. Mintha néma volnék, aki úgysem fog közbeszólni, nyugodtan folytatta:

- Nem mentegettem magamat. Ha jól emlékszem, azt mondtam magának, nem vagyok olyan asszony, akinek meg lehet valamit bocsájtani. Úgy érezte, hogy nem maradhat velem, hát váljunk el. Hiszen a válás is gyógyszer lehet, gondoltam. Ha fáj: fájjon. Magának se lesz tán gyönyörűség, hiszen szeretett. S amiről én hiába akarnám meggyőzni, a magányban talán eszébe jut, hogy voltaképpen akármilyen nagy úr a császár, én is csak érdelek annyi hitet, mint aki az ő kabátját viseli. Elvégre lehetetlen, hogy én becsüljem magamat, ha a férjemtől nem érdemelném meg a becsülést. Hát váljunk el! Mintha fürdőre mentem volna. Egy hónapra, vagy kettőre. Egyikünk kétségtelenül beteg, de csak elmúlik s akkor megint találkozunk, hiszen az a válás se lehet örökkévaló, ha a házasság sem az. A pap összeesketett s az nem volt elég erős kötelék; ha a törvény elválasztott, az se erősebb tilalom. Majd együvé kerülünk, csak egyszer kigyógyuljunk. Így vártam s nem is nagyon szenvedtem. Csak éppen elgondolkoztam néha, éjszaka: ki segíthet rajtam a jó istenen kívül, akit én nem ösztökélhetek. Talán a volt uram? No, azt nem illik fölkeresnem. A világ? De a világ egy kicsit nagy és ki kellene válogatnom belőle, hogy ki segíthet az én bajomon. Hát bizonyos, hogy Sztropkay volna a legilletékesebb.

De azt maga megölte. Talán a segédei, akik ismerték s ott voltak, mikor meghalt? Az igazat megvallva, nem tudtam elképzelni, hogyan lehetnének ők is segítségemre, de aki menekülni akar - és én akartam menekülni, Arday! - az a szalmaszál után is kap s amikor a mama meghalt (most már megmondom, ő jobban búsult nálam), azt gondoltam magamban, valahogy magamhoz láncolom a Sztropkay segédeit. Óh jaj, de könnyű a hadsereget meghódítani! Azok a nagy hódítók hódolnak leghamarább s meg is hódoltak. Az a másik se volt olyan medve, csak hazudtam. Lebukott a lováról s úgy halt meg. Hittig pedig megmaradt mellettem és szeret. Azt szoktam neki mondani, ha megkéri a kezemet: tudni akarom előbb, hogy tisztességes asszony vagyok-e? Bizonyítsa be. Olyankor dühöng, szidja Sztropkayt és szidja magát, de hogy tisztességes asszony vagyok, azt nem tudja bizonyítani.

Megfogta most a kezemet. Különös melegség reszketett a Vera hangjában.

- És nekem csak azért kellett volna a bizonyíték, hogy elhozzam magának. Mert csak magát szerettem, Arday. Még tegnap, ah nem, ma éjjel is azt hittem, hogy csak magát szeretem. Mindent tudtam én. Ha maga így eltemetkezett az erdőbe és nem keresett más asszonynál vigasztalást, óh akkor még szeret, csak nem tudja lerázni lelkéről a kétséget. Türelem! - biztattam a szívemet és akkor gondoltam először rá, hogy amire Hittig nem volt képes, talán visszaszerzi becsületemet maga. Az én uram, aki elhagyott, az én drága jó uram, aki szenved, mint ahogy én szenvedek. Mért tagadnám, voltak éjszakáim, amikor azt mondtam magamnak, hogy gőgös és gonosz vagyok, hiszen Arday már nem is hitetlen, csak szégyelli magát. Nem tudja magát elszánni, hogy ő tegye az első lépést. S akkor haragosan parancsolt rám a lelkem: siess hozzá, neki igaza van, mit is tehetett volna mást, hiszen el kellett hagynia! Keresd föl! Csak a te bolond büszkeséged mutatta olyan természetellenesnek, hogy Arday el tudott téged hagyni. Pedig természetes, hogy elhagyott. Nevetséges figura lett volna, ha hisz és nálad marad.

Valami fájdalmas vonás, csodálatosan szenvedő mosolygás rajzolódott ki az arcán.

- Mondok magának valamit, Arday. Holnap talán maga fogja természetellenesnek találni, hogy én hagyom el. Pedig ez is természetes. És el fogom hagyni. Olyan nevetséges, olyan megalázott teremtség volnék, ha ezek után maradnék. Már nekem bele kell nyugodnom, hogy minden kísérletezés hiábavaló. Nem tudom meggyőzni, hogy ártatlan vagyok s azon csodálkozom, hogy még hiszek magamban, mikor senki sem hisz bennem. Úgy kell lenni, hogy semmi sem vész el nyomtalanul a természetben, csak az asszony becsülete. Sőt annak nyoma veszhet, ha el se vészett. Ismeri a mesét a király ruhájáról, melyet mindenki látott, pedig nem is volt? Óh ez a megfordított mese: a mi becsületünket senki se akarja meglátni, pedig megvan. Hát nincs - nincs! Hittig jó ember, azt mondja, hogy megtalálta, pedig nem is kereste - de maga azt mondja, hogy kereste, mégsem találta. Mit csináljak?

- Mosolyogva súgta:

- Most már mehetek!

Az én arcomon kigyúltak a tüzek sorra. Talán örömtüzek voltak, de talán csak az érzéseim gyújtották föl. Olyan szép volt ebben a pillanatban Vera!

- Szerettem és hiszek.

Hirtelen ijedtség szökött a mozdulatába. A kezeivel hárította el magától a szavaimat, mintha kellemetlen bogarak volnának. Aztán fölugrott és kisietett a kertbe. Úgy fürdött a friss hajnali levegőben, mohón, szenvedélyesen. S néhány másodpercig hallgatott, mintha azt várná, hogy a levegő hűtse le a vérért.

Megindult a kavicsos úton. Nem nézett hátra és tudva, hogy ott vagyok a nyomában, most lassan tovább beszélt:

- Mennyire vártam, szomjaztam a percet, hogy így beszél hozzám! Hogy a fülembé súgja: álom volt, lidércnyomás, hogy én nem hittem benned. És most fáj minden szava.

Szomorú mosolylyal fordult hozzám.

- Mondja, Lőrinc, mit fog rólam gondolni, ha most elhagyom örökre?

Azt hiszem, perzselte a tűz, mely arcomból kisugárzott. Egy pillanatra lehunyta a szemét s nekem olyan érzésem volt, hogy csak befordul a tekintetével, a saját lelkébe akar nézni. Mintha onnan olvasná ki, amit még mondania kell.

- Azt fogja mondani: a lábaihoz kényszerített, hogy ellökhesen. A többi asszony, ah minden asszony példája tanította így ki. Meg kell törni a férfit, aki egyszer megalázott és ha megtört, ha már teli van megbánással és szerelemmel, akkor kacagva kell neki megfizetni minden gyötrelmet és megalázást. Ah Lőrinc, érzem, hogy így fog ítélni rólam s még se tehetek másképpen. Amire vágytam: fáj nekem most, hogy hisz bennem. Vagy talán az fáj, ahogy ezt a hitét arcáról olvasom. Ahogy emlegeti. Sohasem fájt ennyire a szívem, - sóhajtotta mélységes szomorúsággal.

Szagatott, idegesen ostromló szavak fakadtak föl lelkem mélyéből.

- Szeretem! Ha azt fogja kívánni, hogy meneküljek magával idegenbe, ahol senki sem ismer és rejtjük el a boldogságot, melyet olyan nehezen tudtunk megtalálni: elmegyek magával, ahová vinni fog. Ha visszakivánczik a világba, amelyből egykor ijedten szöktem el és azt fogja mondani, hogy a karomon vezessem mindenhol, valahol csak szégyelnie kellett magát a megalázás miatt: odaviszem. Nézze, behunyom a szememet és azt teszem, amit parancsol. Óh Vera...

Ebben a pillanatban ajkamra tette a kezét. Úgy tetszett, mintha valami neszre figyelne.

- Azt hiszem, jön Hittig kapitány! - súgta halkan.

- Mért kínoz? - fakadtam ki szenvedélyesen.

S akkor rámnézett szomorúan, fájdalommal.

- Nem jön a kapitány, itt van. Mindig is itt lesz, a maga gondolatában. S én hiába kergetném el, mert mindennek és mindenkinek biztos hajléka van a maga féltékeny gondolatában, akivel engem bánt, megsérthet. Ez a maga hite, most, amikor már tíz esztendő óta gyógyítgatta! Sztrapkayt megölte és mégsem hagyta meghalni a lelkében, Hittig él és magának ő is csak Sztrapkay volna. Óh mint sajnálnám magát, Arday, ha a szívem úgy nem fájna.

- Rejtőzzünk el! - suttogtam lázasan és megragadtam a kezét, szégyenkezve, magam ellen való haraggal.

- Nem lehet. A maga rossz gondolatai elől nem lehet elrejtőzni. És most megmondhatom magának, miért hagyom el örökre. Mert érzem, hogy lesznek pillanatai, mint az imént is, amikor hinni akar nekem. Óh, ezek az átkozott pillanatok! A két szeme rámtapad és éget a szenvedélyes tüzével, a két karja átfog és megragad, mintha ki akarna emelni ebből a világból. Lőrinc, a maga szíve sohasem hisz bennem, csak az érzékei némítják el hitetlenségét. Csak az érzékei! Ha csunya volnék!

- Nem, nem! Vera!

Szinte sikoltva tiltakoztam. És Vera szeme kigyult, szenvedélyes lángolással.

- Csak az érzékei. És én megőrülnék abban a gondolatban, hogy csak szenvedélyeinek kegyelméből vagyok tisztességes. Nem! Türelem ez, amivel megajándékoz, nem szerelem, mely hisz még akkor is, ha nem ért. Azt hiszem, Lőrinc, maga megvetne engem és megvetné önmagát,

mihelyt a szenvedélye le nem nyűgözi a szívét, a hitetlenségét. Maga nem szeret, csak kíván engem. S ha kívánsága elmúlt, hite is elmúlt. Óh...

Reszketve indult vissza a szobájába. Még elébe kerülhettem.

- Vera!

- Úgy szégyellem magam, - tördelte és megremegett a láztól.

- Rejtőzzünk el! - ismétlem fuldokolva, mintha mást se tudnék már szólani. És leborultam eléje, átkulcsoltam a térdeit, dadogtam örült, szenvedélyes bolondságokat, hogy annyi szenvedés után ne rontsuk meg okoskodásokkal azt a percet, mely valamicske boldogsággal köszönt ránk. Óh Vera! Vera! Ha tudná, micsoda szenvedésekben telt az én tíz esztendőm! És mindig futottam, mert akkor is, mindig is szerettem.

Megnedvesedett a két szeme, úgy nézett rám. S én szomjan lestem a szivárványt: az egész viharból csak ez a szivárvány érdekelt, hogy lássam valahára a békét fölragyogni szemeiben. De csak fájdalmasan, csodálatos szomorúsággal szólt hozzám:

- Úgy szégyellem magam.

- Jöjjön velem!

- Minek? Tíz esztendővel ezelőtt úgy váltunk el, hogy teli maradt a szívünk el nem mondott szavakkal, ki nem sirt fájdalmakkal. Ők csaltak meg minket. Elhitették velünk, hogy csak ők az okai mindennek. Ha azokat a szavakat akkor el nem hallgatjuk, ha azokat a fájdalmakat akkor gőgösen el nem fojtjuk: talán minden másképpen történik. Azért kerestük egymást öntudatlanul is. Kellett nekünk egy óra, egy perc, hogy könnyítsünk a szívünkön és beszéljünk a mi nagy katasztrófánkról, amire tíz esztendővel ezelőtt nem voltunk képesek. Hát most megjött az az óra. Ami a szívünket nyomta, kiöntöttük - és hiába, Lőrinc! Türelmetlenül, lázzal, reszketve lestem, hogy mi van hát odalenn az el nem mondott szavak, a ki nem sirt fájdalmak alatt, a szíve legmélyén. Szerelem? Azt reméltem. De csak bocsánatot látok, ah nem is bocsánatot, csak kegyelmet. És nekem nem kell kegyelem, Lőrinc! Nem kell! Nem kell!

Föl akart ugrani, de átfogtam a térdeit. Minden szava olyan volt, mintha kalapácsütés volna, elkábultam tőle. És már lemondtam róla, hogy csak egy becsületes szót is kipróbáljak a torkomon. Nem beszélek! De örült mohósággal kívántam a nőt, aki ezen a forró éjszakán, ezen a szenvedélyes hajnalon megjelent nekem és mutogatott valamit a régi álmokból, a régi gyönyörökből. Azt hiszem, erőszakkal szorítottam le és csókoltam a lábait, a ruháját.

Sikoltott.

- Arday!

A nyakamon éreztem a kezét. Talán fojtogatni próbált, de nekem az is jól esett, mintha ölelne. A ruhájának színe lobogni, lángolni kezdett égő szemeim előtt s az egész szoba mintha megtelt volna lánggal, fényességgel. A tűz elborított, vad mámor fogott el.

S ekkor ujjongva töltötte meg a levegőt Vera kiáltása:

- Hittig! Hittig!

Semmit sem láttam még, de elbocsátottam kezeim közül Verát. Úgy rémlett, mintha az ajtóban csakugyan sötétlenék valami. Talán a kapitány alakja. Aztán zúgni kezdett a fülem, azt a mámort, mely elvakított, szenvedélyes harag hullámai mosták el s mikor most már ott láttam Verát Hittig oldalán, rekedten kiáltottam a kapitányra, azt hittem, jogom van rá. Ki akartam parancsolni.

- Takarodjék!

Vera elém állott, fenyegetve, egész fönségében.

- Megőrült?

- Takarodjék! - ordítottam és Hittigre akartam vetni magamat.

De Vera karomba fűzte a magáét és ennyivel is meg tudott állítani. Ma is csodálom, hogy olyan indulatban egy asszonyi kar le tudott fogni. Mintha a vadállatot ugrásában föltartóztatná egy rózsalánc. De talán nem is a karja volt, ami megállított, hanem a hangja. Mint a harangszó, keményen és fönségesen csengett a Vera szava.

- Hittig kapitány, ne merjen felelni. Egy szót sem. Mindent elmondok magának.

Megálltunk mindaketten, reszketve, ugrásra készen. S a pillanatnyi csöndben Vera odalépett a kapitány elé. Ránézett, mintha a lelkébe furná tekintetét. És kezét a szívére szorítván, szinte az eskü hangján szólott:

- Én tegnap este nyitva hagytam minden ajtót és bizonyos voltam benne, hogy Arday eljön hozzám. Vártam. Akartam, hogy eljöjjön, értsen meg, én akartam s eljött. Az egész éjszakát itt töltötte nálam és amikor maga belépett, Arday a lábaimnál térdelt. S most azt kérdelem magától Hittig, hiszi-e, hogy Ardaynak joga van az én hajlékomban így beszélni? Feleljen, hiszi-e rólam? Feleljen, kapitány úr!

Zengett, lángolt minden szava. Lelkendezve kiáltotta még egyszer:

- Hiszi-e?

Hittig kapitány egy szót sem felelt, csak lehajolt és megcsókolta a Vera kezét. Nekem úgy tetszett, mintha több is lett volna tiszteletnél, amivel meghajolt. Áhítat volt az, amivel a szentség lábaihoz borul az ember. Valami különös, fájdalmas önkivület fogott el és türtem, karom egyetlen mozdulása nélkül éreztem, hogy Hittig végigcsap rajtam a lovagló ostorával.

És nem is tudtam róla, mi történik. Kitántorogtam a szobából...

24.

Az erdőben találkozásom volt Sztropkay Bálinttal. A levelek sűrűjén keresztül sárga foltokat rajzolt a nap az avarra. Az egyik sárga foltból kiemelkedett Sztropkay.

Nem örültem neki és nem féltem tőle. Mintha magam se volnék már élő ember.

De ő is megváltozott. Beszélt hozzám:

- Te megöltél engem, Hittig megöl téged. Várlak, Arday. Így kellett annak jönnie, mert soha rendbe nem jön a mi számadásunk, ha te meg nem látogatsz engem ideát, ahol tíz esztendeje várlak. És Hittig biztosan megöl, mert nincs tebenned annyi energia, hogy engem elkergess, hát hogy is tudnád megállítani az ő karját, mely lecsap reád halálosan? Megöl, Arday! Várlak. És lesz is valami mondani valóm, amit régen szeretnél tudni, de nem mondhattam meg eddig.

*

Sármány sikoltozott a fejem fölött, az ág hegyén. Valami ösztökélt, hogy nevessek a Sztropkay beszédén és nevetve feleljek neki:

- Elárulom neked, hogy mit akarsz mondani. Hiszen már régen tudom. Nem te vagy az én betegségem, nem is Vera: magam vagyok a betegségem. Amit te hazudtál, azt elhittem és úgy kell vezekelnem, hogy ami igazságot hallok, sohasem szabad elhinnem. És hogy megmondjam neked, azt se hiszem, hogy Hittig megöljön. Nem lehet igaz, mert szeretném elhinni és mert te mondod. Hiszen ha nem hinném, ha félnék tőle...

*

... Aztán megnémult minden. Nem szólt hozzám Sztropkay, nem volt szava számomra az erdőnek, némán suhant el fölöttem a nappal, az éjszaka. Ami történt, mintha álomban történt volna. S még úgy sem érdekelt. Bementem a városba, két tisztet kerestem föl és aztán közönyösen vártam, míg egy reggel értem jöttek, hogy elvigyenek. Az már valami vivóterem volt. Megláttam Hittig kapitányt és csudálatosan egykedvű maradtam, még csak haragudni se tudtam rá. Ez az ember suhintott volna felém a lovagló ostorával? És ez az ember szeretné Verát?

- En garde! - kiáltott az egyik tiszt.

- Most végre meghalok, gondoltam magamban és szinte szerelmesen néztem a kardomra. Hittiget alig láttam. Mintha nem is támadna, nem is akarna támadni. Néhány pillanatig olyan érzésem volt, hogy csak a levegőt hasogatom a kardommal. Hát nincs annak az embernek kardja? Nincs vére? Nem akar megölni?

Zavartan álltam meg. A tiszték szava hangzott. S engem dühbe hozott, hogy az az ember még nálam is nyugodtabb. Indulatosan csaptam reá, hogy kihozzam a flegmájából. S abban a percben megláttam, hogy Hittiget elönti a vér. Kardom végighasította a homlokát.

Az orvos hozzásietett.

- Hát nincs halál! Nem lehet meghalni! - gondoltam és kábultan mentem ki az utcára...

25.

A következő napokról nincsenek tiszta emlékeim. Homályosan kóvályog előttem valami. Vártam Verát s amikor nem jött, azt mondtam magamnak, hogy hiszen lelketlenség is volna, ha eljönne. Mit szóljon? Talán Hittigről meséljen, aki hitt benne, pedig én az egész éjszakát nála töltöttem és reggel is ott talált a lábainál? Óh, hiszen ez az ő hite marcangolta úgyis az én lelkemet. Hisz benne. Tudja, hogy miért öltem meg Sztropkayt, tudja, hogy elváltam Verától, tudja, hogy most micsoda kínok kergettek hozzá éjnek éjszakáján, mégis hisz az asszonyban. És én! Nem, Vera nem jöhetett hozzám, neki ott kellett maradni a kapitánynál.

Aztán gunyolódni kezdtem magammal:

- Óh, te boldog, akaratos vitéz! Micsoda gyönyörű áldás van minden dolgodon! Mindent megcsinálsz és mindent fordítva csinálsz. Mikor meg akartad ölni Sztropkayt, halhatatlanná tetted. Mikor el akartál válni a feleségedtől, a lelkedet nála felejtetted. Mikor elbújtál előle, olyan szomorú voltál, hogy sajnálkozásból is kereséssre kellett indulnia. Mikor el akartad üzni, éjszaka az útjába állottál, hogy el ne mehessen. Mikor meg akartad nyerni, elriasztottad magadtól. Mikor meg akartál halni, Hittig kapta a sebet s mikor Verát el akartad választani a kapitánytól, odaláncoltad az ágyához, hogy ápolja.

Még agyvelőmre ömlött a vér, ha rágondoltam. Most ott van Hittig mellett és simogatja a lázas fejét. Óh dehogy is hagyná magára az ő betegét! Ha sohasem szerette most megesett rajta a szíve. S én bolond, azt lesem, hogy talán Vera valamelyik reggel betoppan hozzám, mosolyogva, mintha föl akarna ébreszteni ebből az én csunya álmomból.

Eltemetkeztem az erdőben s most már éjszaka se mentem haza. Valami csodálatos bizálommal néztem a hervadásra, mely nagy sárga szárnyaival odaült az erdőre és a fák reszketve sírtak miatta, hullatván sűrű levélkönyeiket. Hallgattam a madarak bánatos énekét s láttam a sietséget, melylyel a bogarak röpködni próbáltak, de csak a pusztulásba siettek. A virágok leejtették tarka harangjaikat, ah nem lesz már egyhamar ünnepe az erdőnek. Minden reszketett, nyögött, halálra készült s mikor a hervadás olykor meglibbentette sárga szárnyait: valami csodálatos, mélységes sóhajtás nyilalt keresztül az erdőn. Csak én bűjtam még szenvedélyes reménységgel a fák között. Óh, ha igazán része volnék az erdőnek, amint annyiszor gondoltam, éreztem! Ha elmulnék vele, csöndesen, darabonkint! Babonás vén asszonyokról hallottam, akik egy szép napon valami sejtelem karján odasétálnak az ágyhoz, belefeküsznek és azt mondják: most meg kell halni! És aztán meghalnak, mert hiszik, hogy meg kell halniok.

Ha én így meg tudnék halni az erdővel, mely annyiszor tudta velem elhíttetni, hogy része vagyok! Ha elhervadnék a hervadó erdővel! Hisz úgy szeretnék meghalni. És már nem is fáj semmi.

Valamelyik napon ott találtam magam a drinai magaslaton. A völgy még virult, mikor az erdő már megnyugodott a halálban. Kacagó, kiáltó színek kápráztatták a szememet. Egy pillanatra olyan érzésem volt, hogy Vera még ott lehet a völgyben s az ő virágzó szíve borítja így virágba az egész tájékat. - Valami mondhatatlan vágy nógatott, hogy fussak le hozzá, mintha az élet völgye volna, ahol az én halálos gondolataimból kigyógyulhatok. El is indultam lelken-dezve, de a tizedik lépésnél éreztem, hogy a völgy is csak tele van hüvösséggel. Azok a színek mintha minden lépéssel fakultak volna, csak távolról tetszettek olyan virágzóknak. Itt is eláradt a hervadás illata, ez is haldoklás, csak valamivel színesebb, mosolygóbb. S azt mondtam magamnak: Vera nincs már itten.

A villája üres volt, minden ablaka nyitva nézett felém, mintha messziről figyelmeztetne:

- Nem kell idefáradnod... Vera elment...

Mégis bementem az udvarra. Talán a filagóriát akartam látni, a kertet, mely megőrzött valamit az ő hajának illatából. Ha valamelyik padon vagy bokor hegyén meglátnék valamit, ami az övé volt! Egy foszlány csipkét... egy szalagot... A lelkemen átfutott a remegés: hiszen nem lett volna hozzá erőm, hogy elvegyem. Úgy éreztem volna, hogy az a csipke, az a szalag elevenebb a virágnál és hangosan fölzokog, ha le akarom tépni.

Az udvar aljáról öreg asszony tipegett felém. Csak a ráncos szemével kérdezett.

Szégyenkezve, mintha a lelkembe nyitnék ajtót minden kimondott szavammal, kérdezősködtem az öreg nénitől, hogy elutazott-e már Vera? Hideg próbáltam maradni és közönyös, de nem hiszem, hogy sikerült. Az öreg asszonynak hamar megoldódott a nyelve:

- Már elmentek.

- A kapitány is? - kérdeztem s a szó olyan nehezen jött ki a torkomon, hogy fojtogatott.

- Együtt utaztak el. A kapitány eljött érte s elvitte.

- Hát fölgyógyult?

- Be volt kötve a feje, de olyan jókedvű volt.

- Az asszony is?

- Nem. Egy kicsit szomorúnak láttam. Mindig sírásra állt a szeme, pedig nem volt már annak a kapitánynak semmi baja.

Pénzt adtam annak az öreg asszonynak és kifelé indultam. Hálálkodva jött utánam. Már azt hitte, hogy többet is kell mondania, ha pénzt kapott és kérdés nélkül is locsogott.

- Óh áldott jó emberek azok... S az a nagy darab katona, csakhogya le nem feküdt a földre, hogy a hátán sétáltassa azt a csöpp kis asszonyt. Az meg nem is tudta, mit csináljon. Sirt is meg nevetett s ha beszélt, hát egyebet se mondott, csak azt nyögte folyton: „Igazán hisz bennem, igazán jó asszony vagyok?” Az ember azt hitte volna, hogy csudálkozik, mert valaki hisz neki és jónak tartja. Én csak nevettem. S egyszer a nyakamba ugrott, hogy: „jó asszony vagyok, én is jó asszony vagyok!” Hát persze, hogy jó asszony. Hiszen az is bolond, aki nem látja róla...

Odakünn szél kerekedhetett. A völgy még elég csöndesen tűrte, de az erdő megrázkódott és ijedten hányta a lombjait, mintha futni akarna. Nekem már úgy tetszett, mintha nekem integetne haragosan, indulatosan. Nagy haragja kelhetett ellenem, kergetett magától, látni se akart tán.

Nem hallgattam az erdőre. Valami halálos hidegség borult a szívemre s indulat nélkül gondoltam már Verára, Hittigre, önmagamra. Ha mozdult bennem valami, a szív legtitkosabb mélyén, alig érezhetően: talán csak engesztelődés volt. Elmentek! De olyan természetes, hogy elmentek és nekem itt kellett maradnom egyedül! Ah - ők hisznek...

26.

Valamelyik éjszakán ott hevertem a hervadó erdő alatt. Nem tudom mi játszott velem? Talán az emlékezet? Talán az álom?

A megritkult lombok közül csillagok ereszkedtek le hozzám. De nem is csillagok voltak, csak úgy a hajukban viselték a csillagokat. Asszonyok voltak. S rám néztek szomorúan. Aztán valamelyik lehajolt hozzám és megszólalt:

- Szeretted Verát, kívántad, fölgyújtottad a véré, égtél a lángjában, mámorossá tetted a mámoroddal és mégse boldogíthatott soha, mert nem hittél benne. Csupa hazugság volt, amivel megajándékoztad és ő hiába nyújtott boldogságot, ha nem volt hited, hogy igaznak fogadd el. A te hazugságoddal megfertőztetted az ő igazságát, mert az ő boldogsága a hit volt, hogy boldoggá tesz, te pedig sohasem hitted, hogy boldog vagy. Nem is lehettél boldog, csak mámoros és ha a mámor elaltatta hitetlenségedet, úgy képzelte, hogy hiszel. Óh mennyit hazudtál! Mindig hazudtál! S egyszer csak a mámor mögött meg kellett látnia Verának, hogy nem volt mögötte hit. Mit tettél vele?

Remegve kérdeztem:

- Ki vagy?

- Senki vagyok. Vagy valaki. Akinek hiszel, az vagyok, hiszen látod, hogy asszony vagyok s csak a te hitedben élhetek. Hiszel bennem?

- Hiszek!

- Akkor élek. Valamikor királyné voltam, vagy Genovéa. És akkor is el kellett túrnöm, hogy nem tudott bennem hinni az egyetlen, akiért éltem. Az én levegőm: a hit. És minden asszonyé az. Szép lehetek, jó lehetek, fiatal lehetek, a tiéd lehetek, ha úgy hiszed. És hiába volnék szép is, jó is, fiatal is, a tiéd is: ha te nem hiszed, nem vagyok az. Hiszen mondom, hogy asszony vagyok! Vagy nem volt a tiéd Vera, míg hittél benne? És nem kellett elmennie, holott akart a tiéd lenni, mikor nem tudtál benne többé hinni? Nem ő ment el, te űzted el a hitetlenségeddel. S ha itt maradt volna, hiába! Ő csak öntögette volna álmatagon a boldogság italát szívedbe és mind kiömlött volna a porba, mert nincs szívedben hit, mely szomjasan szívja magába annak az italnak minden csöppjét.

- Elment! - suttogtam.

- Elűzted! - hangzott a válasz. A hitet keresi, melyben föltámadjon, mert a te hitetlenséged megölte.

A csillagok megmozdultak. Az a sok asszony sorba állt, úgy suttogta, sírta:

- A hitet keresi...

*

Hideg lehellelével megérintett az erdő. Fölébredtem. Már sápadtabban suttogtak a csillagok. A fák fölött valami kékes fehér fátyol kezdett reszketni: a hajnal öntötte világos színeit az éjszakába.

Gondolkozva vágtam a sűrűbe.

Még játszik velem a káprázat, de nem tart már sokáig. Hiszen nyugodt lélekkel tudok rájuk gondolni s úgy tetszik, mintha érteném az ujjongást, melylyel a világ őket fogadja. Két hívő

lélek, boldog gyermekek ők s ilyenekre van szüksége a világnak. S én? Ha hidegen nézek lelkembe, hiszek-e már? Merek-e hinni? Valami reszket a lelkemben, mintha hit volna. De szemem a világot lesi, hogy tán kinevet az én késő hitemért. És Sztropkay, aki meghalt? Óh érzem, hogy lesz még vele találkozásom, most leszünk csak igazán egymáséi. És megmondhatjuk egymásnak az igazat. Azoké az élet: ők hisznek. Miénk a halál: hazugok vagyunk és hitetlenek. Egymáshoz illők vagyunk, mint ahogy egymáshoz illenek ők is.

Mint valami jókedvű suhanc a temető kerítésére, most kapaszkodott a nap is az erdő fölé. És csöndesen pihegett az erdő: az én szép temetőm, mely befogadott, eltakart. Az én szép temetőm! Eleven halottnak eleven temetője...